

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
д-р екон. наук, професор
_____ Володимир СИБІРЦЕВ
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти
на тему:
«Недержавне пенсійне страхування в Україні»

Виконав: здобувач вищої освіти 2 курсу, групи ФС-22м
ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

_____ **Єгор НОВАК**

Керівник: доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та
страхування

_____ **Володимир СИБІРЦЕВ**

Рецензент: директор-співвласник ТОВ «Старлайф №1»

_____ **Михайло ФУФАЛЬКО**

Рецензент: кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри

м. Кропивницький

Завідувачу кафедри фінансів, банківської
справи та страхування

Володимиру СИБІРЦЕВУ

здобувача вищої освіти економічного
факультету групи ФС-22М

(ОПП «Фінанси, банківська справа та
страхування спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»)

Новака Єгора Сергійовича

ЗАЯВА

Прошу дозволити мені виконати кваліфікаційну роботу за другим
(магістерським) рівнем вищої освіти на тему: «Фінансове забезпечення
функціонування банківської установи».

« 30 » червня 2023 р.

(підпис)

Погоджено:

Керівник кваліфікаційної роботи:

_____ доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів,
(підпис) банківської справи страхування **Володимир СИБІРЦЕВ**

« 30 » червня 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування:

_____ доктор економічних наук, професор **Володимир СИБІРЦЕВ**
(підпис)

« 30 » червня 2023 р.

Центральноукраїнський національний технічний університет
Факультет економічний
 Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
 Ступінь вищої освіти магістр
 Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Освітньо-професійна (освітньо-наукова) програма «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
Володимир СИБІРЦЕВ

« 04 » вересня 2023 року

**ЗАВДАННЯ
 НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Новака Єгора Сергійовича

1. Тема роботи: **«Недержавне пенсійне страхування в Україні».**
2. Керівник роботи: **Сибірцев Володимир Васильович, д-р екон. наук, професор**
3. Строк подання роботи до захисту _____
4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи:
Мета кваліфікаційної роботи полягає у розробці механізму трансформації недержавного пенсійного страхування в Україні в збалансовану і ефективну систему, яка буде враховувати найкращий досвід економічно розвинених країн.
Завдання кваліфікаційної роботи: дослідження основних понять та термінів, пов'язаних із недержавним пенсійним страхуванням; характеристика ключових етапів формування і розвитку системи недержавного пенсійного страхування в Україні; дослідження нормативно-правового регулювання системи недержавного пенсійного страхування в Україні та порівняння його з аналогічними системами інших країн; аналіз стану та тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні; характеристика особливостей діяльності ТОВ «Старлайф №1» на ринку недержавного пенсійного страхування; визначення перспектив розвитку національного ринку недержавного пенсійного страхування.
5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1			
2			
3			

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану дослідження	жовтень 2023 р.	
2.	Підбір та вивчення літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи	жовтень 2023 р.	
3.	Підготовка та подання керівнику: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - вступу та висновків	листопад 2023 р. листопад 2023 р. листопад 2023 р. грудень 2023 р.	
4.	Подання робочого варіанту роботи керівнику	грудень 2023 р.	
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	грудень 2023 р.	
6.	Нормо-контроль секретаря ЕК, перевірка на академічну доброчесність	грудень 2023 р. – січень 2024 р.	
7.	Відгук керівника	грудень 2023 р. – січень 2024 р.	
8.	Рецензування роботи. Підготовка документів, що подаються до ЕК (листи, довідки, інформаційний листок, висновок-виписка, опубліковані статті).	грудень 2023 р. – січень 2024 р.	
9.	Подання роботи завідувачу кафедри на допуск до захисту	січень 2024 р.	
10.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень завідувача кафедри.	січень 2024 р.	
11.	Подання роботи та супровідних документів до ЕК	січень 2024 р.	
12.	Захист роботи	січень 2024 р.	

Дата видачі завдання:

« 04 » вересня 2023 року

_____ (підпис керівника)

Сибірцев В.В. _____

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання:

« 04 » вересня 2023 року

_____ (підпис здобувача)

Новак Є.С. _____

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Новак Є.С. Недержавне пенсійне страхування в Україні. Рукопис.

Кваліфікаційна робота за ступенем вищої освіти «Магістр» за ОПП «Фінанси, банківська справа та страхування», спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький, 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджено основні поняття та терміни, пов'язані із недержавним пенсійним страхуванням; дано характеристику ключових етапів формування і розвитку системи недержавного пенсійного страхування в Україні; досліджено нормативно-правове регулювання системи недержавного пенсійного страхування в Україні та порівняно його з аналогічними системами інших країн; проведено аналіз стану та тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні; дано характеристику особливостей діяльності ТОВ «Старлайф №1» на ринку недержавного пенсійного страхування; визначено перспективи розвитку національного ринку недержавного пенсійного страхування.

Науковою новизною дослідження є глибокий аналіз сучасного стану недержавного пенсійного страхування в Україні та визначення його місця та ролі в системі соціального захисту громадян.

Практична цінність полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення законодавчо-регуляторного середовища та підвищення ефективності недержавного пенсійного страхування в Україні.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, страхові брокери та агенти, пенсійні активи, пенсійні внески, пенсійні виплати, фінансова незалежність, система добровільного пенсійного страхування

ABSTRACTS

Novak E.S. Non-state pension insurance in Ukraine. Manuscript.

Qualification thesis for the degree of higher education "Master" in OPP "Finance, Banking and Insurance", specialty 072 "Finance, Banking and Insurance". Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, 2024.

The qualification thesis explores the basic concepts and terms related to non-state pension insurance; describes the key stages of formation and development of the non-state pension insurance system in Ukraine; examines the legal regulation of the non-state pension insurance system in Ukraine and compares it with similar systems in other countries; analyzes the state and trends of the non-state pension system in Ukraine; describes the features of the activities of «Starlife LLC No. 1.»

The scientific novelty of the research is an in-depth analysis of the current state of non-state pension insurance in Ukraine and determination of its place and role in the system of social protection of citizens.

The practical value of the research consists in the development of recommendations for improving the legislative and regulatory environment and increasing the efficiency of non-state pension insurance in Ukraine.

Keywords: pension provision, non-state pension funds, insurance companies, insurance brokers and agents, pension assets, pension contributions, pension payments, financial independence, voluntary pension insurance system

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ	7
1.1. Сутність, роль та призначення недержавного пенсійного страхування	7
1.2. Нормативно-правове регулювання системи недержавного пенсійного страхування в Україні	14
1.3. Фактори впливу на розвиток системи недержавного пенсійного страхування	21
РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОГО БРОКЕРА ТОВ «СТАРЛАЙФ № 1» НА РИНКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	28
2.1. Дослідження стану та тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні	28
2.2. Характеристика особливостей діяльності та позицій ТОВ «Старлайф № 1» на ринку недержавного пенсійного страхування	40
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ	47
3.1. Можливості запозичення міжнародного досвіду розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення	47
3.2. Роль держави в регулюванні та підтримці системи недержавного пенсійного забезпечення	57
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку України питання пенсійної системи набуває особливої актуальності, яку посилюють непередбачувані обставини та умови форс-мажору. Країна стикається з викликами, які виникають внаслідок економічних труднощів, політичної нестабільності та, що найбільш важливо, військових подій на своїй території. Умови форс-мажору, такі як воєнний стан, ставлять під сумнів звичайні пенсійні практики та вимагають невідкладних заходів для забезпечення стабільності та соціального захисту громадян.

Введення воєнного стану створює додаткові виклики для гарантування фінансової безпеки пенсійної системи. Переорієнтація економічних ресурсів на потреби оборони та вирішення гострих соціальних проблем, пов'язаних зі збереженням та забезпеченням мирного населення, потребує комплексного підходу до питань пенсійного забезпечення в умовах нестабільності.

Загострення демографічних викликів, з якими стикається країна, вимагають серйозного переосмислення підходів до формування пенсійного забезпечення. Одним із перспективних напрямків є розвиток недержавного пенсійного страхування. Розгляд цієї теми є необхідним кроком у вдосконаленні системи соціального захисту громадян та забезпеченні стабільності пенсійної системи в цілому.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у розробці механізму трансформації недержавного пенсійного страхування в Україні в збалансовану і ефективну систему, яка буде враховувати найкращий досвід економічно розвинених країн.

Для досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи передбачено вирішення наступних завдань:

- дослідження основних понять та термінів, пов'язаних із недержавним пенсійним страхуванням;
- характеристика ключових етапів формування і розвитку системи недержавного пенсійного страхування в Україні;
- дослідження нормативно-правового регулювання системи

недержавного пенсійного страхування в Україні та порівняння його з аналогічними системами інших країн;

– аналіз стану та тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні;

– характеристика особливостей діяльності ТОВ «Старлайф №1» на ринку недержавного пенсійного страхування;

– визначення перспектив розвитку національного ринку недержавного пенсійного страхування.

Об'єктом дослідження є система недержавного пенсійного страхування в Україні, яка включає в себе ринкових учасників, правове регулювання та взаємодію з державною системою пенсійного забезпечення.

Предметом дослідження є основні аспекти функціонування, проблеми та перспективи розвитку брокерської мережі у контексті недержавного пенсійного страхування.

Для вирішення завдань кваліфікаційної роботи і досягнення її мети автором використано загальнонаукові і спеціальні методи, а саме: теоретичного узагальнення – для визначення сутності, ролі та призначення недержавного пенсійного страхування; ретроспективний – для здійснення історичного огляду ключових етапів реформування недержавного пенсійного страхування в Україні; логіко-структурного аналізу – для проведення аналізу стану та тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні; кореляційного аналізу – для обґрунтування ключових показників, що характеризують діяльність недержавних пенсійних фондів; метод порівняння – для оцінки динаміки активів, пенсійних внесків та виплат пенсійних фондів; по-факторний аналіз – для вимірювання впливу чинників на розвиток системи недержавного пенсійного страхування; графічний і табличний методи – для візуалізації результатів дослідження.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи становлять законодавчі акти, розпорядження та постанови, нормативно-правові документи, інструктивні матеріали, наукові джерела за темою дослідження, статистична звітність щодо

підсумків розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2019-2023 роки, установчі документи та інформаційно-аналітичні ресурси офіційних сторінок ТОВ «Старлайф №1» в соціальних мережах.

Науковою новизною дослідження є глибокий аналіз сучасного стану недержавного пенсійного страхування в Україні та визначення його місця та ролі в системі соціального захисту громадян. Практична цінність полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення законодавчо-регуляторного середовища та підвищення ефективності недержавного пенсійного страхування в Україні.

Апробація результатів дослідження за темою кваліфікаційної роботи здійснена шляхом публікації основних положень та наукових результатів кваліфікаційної роботи, які обговорювалися і отримали позитивні відгуки на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України» (7-8 грудня 2023 р., м. Кропивницький).

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 38 найменувань, 9 рисунків, 9 таблиць, 13 додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 72 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1. Сутність, роль та призначення недержавного пенсійного страхування

Розуміння теоретичних основ формування системи недержавного пенсійного забезпечення передбачає визначення сутності, ролі та призначення недержавного пенсійного страхування. З цією метою розглянемо основні ключові аспекти.

Недержавне пенсійне страхування – це система соціального захисту, яка базується на ідеї формування індивідуальних фінансових резервів для гарантії пенсійного забезпечення особи в майбутньому. У цьому випадку, громадяни або підприємства здійснюють внески до пенсійних фондів або страхових компаній, а потім отримують виплати відповідно до умов договору чи умов програми пенсійного страхування [28].

Недержавне пенсійне страхування має відчутне значення для економічного розвитку суспільства та виконує важливі ролі.

Додатковий ресурс: недержавне пенсійне страхування створює додатковий фінансовий резерв для громадян, що допомагає покращити рівень їхнього пенсійного забезпечення порівняно з державною пенсійною системою.

Ефективне управління активами: страхові компанії та пенсійні фонди активно управляють внесками та інвестиціями, спрямовуючи їх на фінансовий ринок, що може призвести до отримання додаткового прибутку.

Індивідуалізація: громадяни можуть вибирати різні програми недержавного пенсійного страхування відповідно до своїх фінансових можливостей та потреб, що дозволяє індивідуалізувати пенсійне забезпечення.

Головне призначення недержавного пенсійного страхування відображається в наступних аспектах:

- забезпечення фінансової стабільності: недержавне пенсійне страхування дозволяє громадянам формувати додатковий фінансовий резерв, що може використовуватися під час пенсійного віку;

- стимулювання економічного розвитку: системи недержавного пенсійного страхування сприяють розвитку фінансового ринку та створюють додаткові можливості для інвестицій та фінансового росту;

- розширення соціальної відповідальності: Компанії, які надають послуги недержавного пенсійного страхування, беруть на себе соціальну відповідальність за допомогу громадянам у створенні стабільної пенсійної основи.

Ці аспекти визначають ключовий внесок недержавного пенсійного страхування у пенсійну систему та соціальний захист громадян.

У форматі вивчення теоретичних підходів до основ недержавного пенсійного страхування важливо чітко розуміти та інтерпретувати основні поняття та терміни. Привернемо увагу до таких складових системи недержавного пенсійного страхування [2; 11;17; 23; 27].

Недержавне пенсійне страхування – це система фінансового захисту, в якій громадяни, підприємства чи організації вносять регулярні внески до пенсійних фондів або страхових компаній для формування особистого пенсійного капіталу та отримання майбутнього пенсійного забезпечення.

Пенсійний капітал – це фінансовий резерв, який формується на основі внесків учасників недержавного пенсійного страхування. Цей капітал використовується для виплати пенсійних винагород у майбутньому.

Страховий пенсійний фонд – це організація, що здійснює страхування на випадок настання страхового випадку та управляє накопиченим пенсійним капіталом для здійснення пенсійного забезпечення учасників.

Страховий внесок – це регулярні платежі, які здійснюють учасники недержавного пенсійного страхування для формування пенсійного капіталу. Розмір внесків може визначатися договором між учасником та страховою компанією чи пенсійним фондом.

Пенсійна програма – це набір правил та умов, які визначають умови надання пенсійного страхування, розмір внесків, права та обов'язки учасників, а також умови виплати пенсійних винагород.

Страховий випадок – це подія, яка призводить до настання страхового випадку і виплати страхового відшкодування. У контексті недержавного пенсійного страхування, це може бути пенсійний вік, інвалідність, втрата годувальника, тощо.

Активи пенсійного фонду – це фінансові ресурси, які накопичуються та інвестуються для забезпечення стабільності та приросту пенсійного капіталу. Це можуть бути акції, облігації, нерухомість та інші інвестиції.

Ці основні поняття та терміни визначають теоретичну основу недержавного пенсійного страхування, яка дозволяє краще розуміти його функціонування та взаємодію учасників системи.

Історія розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні є складною та пов'язаною з етапами становлення та реформування пенсійної системи в країні. Здійснимо загальний огляд ключових етапів розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.

1. Початок 1990-х років.

Період початку незалежності України в 1991 році характеризувався перехідним етапом, коли влада стала вирішувати питання створення нової пенсійної системи. Відзначались спроби впровадження елементів недержавного пенсійного страхування, але без консолідованої стратегії та законодавчого забезпечення.

2. Законодавчі зміни 2000-х років.

У 2003 році було прийнято Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення», що стало важливим кроком у розвитку недержавного пенсійного страхування. Закон визначив правові засади функціонування системи та визначив роль держави та приватного сектору в цьому процесі [27].

3. Створення недержавних пенсійних фондів.

На початку 2000-х років український уряд розпочав активну політику

стимулювання створення недержавних пенсійних фондів. Ці фонди пропонували індивідуальні пенсійні програми та послуги, зокрема, управління накопиченням коштів для майбутнього пенсійного забезпечення.

4. Реформа 2011 року.

У 2011 році урядом України було проведено важливу пенсійну реформу. Серед інших змін, реформа передбачала поетапне підняття пенсійного віку та введення нових правил для формування пенсійного капіталу. Також розширювалися можливості участі громадян у недержавних пенсійних програмах.

5. Сучасний етап.

З початку 2020-х років недержавне пенсійне страхування в Україні продовжує розвиватися, сприяючи індивідуалізації пенсійного забезпечення та розширюючи участь громадян у програмах недержавного страхування.

Важливо відзначити, що розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні залежить від соціально-економічних умов, політичної волі та необхідності постійного адаптування системи до змін в умовах країни.

Розрізняють декілька видів пенсійних систем в залежності від принципів формування та джерел фінансування. Серед певної кількості існуючих класифікацій пенсійних систем, сфокусуємо увагу на найбільш поширених.

1. Загальнообов'язкові (державні) та незалежні (приватні) пенсійні системи:

1.1. Загальнообов'язкові (державні) пенсійні системи: фінансування здійснюється з обов'язкових внесків громадян, роботодавців та/або держави. У цих системах участь у пенсійній програмі є обов'язковою для всіх громадян.

1.2. Незалежні (приватні) пенсійні системи: включають недержавні пенсійні фонди, корпоративні програми та інші приватні ініціативи. У таких системах основний акцент робиться на індивідуальних пенсійних накопиченнях, які здійснюються за вибором особи.

2. Капіталізовані та розподільчі пенсійні системи:

2.1. Капіталізовані системи: пенсійні внески, замість того, щоб витратитися

безпосередньо на пенсійні виплати, інвестуються з метою отримання прибутку, який потім використовується для забезпечення пенсійних виплат.

2.2. Розподільчі системи: пенсії фінансуються внесками працюючих трудових ресурсів на користь пенсіонерів. Це означає, що поточні пенсійні внески витрачаються на виплати пенсій сьогоднішнім пенсіонерам.

3. Визначені внески та визначені виплати:

3.1. Визначені внески: в цій системі роботодавець та/або працівник зобов'язані вносити певні суми грошей у фонд пенсійного забезпечення.

3.2. Визначені виплати: у цій системі розмір пенсії визначається відповідно до певної формули, яка може враховувати тривалість робочого стажу, заробітну плату та інші чинники.

Ці види пенсійних систем можуть взаємодіяти між собою, і слід зазначити, що багато країн мають комбіновані пенсійні системи, які об'єднують елементи різних підходів для більш ефективного функціонування системи пенсійного забезпечення.

Корисною для дослідження є класифікація пенсійних систем, запропонована Світовим банком, яка об'єднує такі типи:

1. За обов'язковістю участі.

Загальнообов'язкова пенсійна система: участь у пенсійній програмі є обов'язковою для всіх або для значної частини населення.

Необов'язкова пенсійна система: участь у пенсійній програмі є добровільною, і громадяни самостійно приймають рішення щодо участі в системі.

2. За типом пенсійних планів.

Дефайнд-бенефіт: у цих системах розмір пенсії визначається зафіксованим чином і не залежить від внесків.

Дефайнд-контриб'юшн: у цих системах розмір пенсії залежить від внесків, які сплачуються учасниками пенсійної програми.

Гібридні пенсійні плани: системи, які комбінують елементи різних пенсійних планів.

3. За типом управління активами.

Капіталізовані системи: у цих системах пенсійні фонди інвестують кошти у фінансові інструменти для отримання прибутку.

Розподільчі системи: у цих системах пенсійні внески витрачаються безпосередньо на виплати поточним пенсіонерам.

Ця класифікація дозволяє враховувати різноманітність пенсійних систем у різних країнах та визначати їх основні риси та характеристики (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація видів пенсійних систем

Ознака	Вид	Опис	Джерело фінансування
За обов'язковістю участі			
Обов'язкова участь	Загальнообов'язкова (державна) пенсійна система	Всі громадяни зобов'язані брати участь у пенсійній програмі	- податкові надходження; - внески роботодавців; - внески найманих працівників; - поєднання різних джерел фінансування
Добровільна участь	Незалежні (приватні) пенсійні системи	Громадяни самостійно приймають рішення щодо участі в системі індивідуальних пенсійних накопичень, які здійснюються за вибором особи	- внески громадян - можливо, добровільні внески від роботодавців
За типом пенсійних планів			
Дефайнд-бенефіт	Фіксовані виплати	Розмір пенсії визначається зафіксовано і не залежить від внесків учасників	- внески роботодавців - можливо, внески найманих працівників
Дефайнд-контріб'юшн	Фіксовані внески	Розмір пенсії залежить від внесків, які сплачуються учасниками пенсійної програми	- внески роботодавців - внески найманих працівників - можливо, додаткові інвестиції
Гібридні пенсійні плани	Комбіновані пенсійні плани	Системи, що поєднують елементи як фіксованих виплат, так і фіксованих внесків у пенсійні плани	- внески роботодавців - внески найманих працівників - можливо, додаткові інвестиції

Продовження табл. 1.1

Ознака	Вид	Опис	Джерело фінансування
За типом управління активами			
Капіталізовані системи	Інвестування пенсійних внесків з метою отримання прибутку	Пенсійні фонди інвестують кошти у фінансові інструменти для отримання прибутку	- дохід від інвестицій - внески громадян
Розподільчі системи	Внески від працюючих на користь пенсіонерів	Поточні пенсійні внески витрачаються на виплати сьогоdnішнім пенсіонерам	- податкові надходження - внески роботодавців - внески найманих працівників - допомога від держави

Джерело: розроблено автором на основі [2; 11;17; 18; 23; 27]

Однією із причин появи такої розгалуженої класифікації видів пенсійних систем стало стрімке погіршення демографічної ситуації і, як результат, дефіцит обсягу надходжень до державного пенсійного фонду. Розподільча система, яка гарно зарекомендувала себе в минулих умовах, не змогла витримати пенсійне навантаження на бюджетну систему. Загострилася термінова потреба у реструктуризації існуючої пенсійної системи та осучаснені підходів до пенсійного забезпечення. У теперішніх умовах реформування здійснюється у напрямку побудови ефективної системи недержавного пенсійного забезпечення.

Отже, недержавне пенсійне забезпечення, відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», визначається як складова системи накопичувального пенсійного забезпечення. Основою процесу недержавного пенсійного забезпечення є: принципи добровільної участі; отримання учасниками додаткових пенсійних надходжень до виплат загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [27].

У підсумку підкреслимо, функції системи недержавного пенсійного страхування полягають у наступному:

– забезпечення громадян додатковими фінансовими ресурсами, що сприяє економічному розвитку країни;

- усунення диспропорцій в соціальному забезпеченні громадян;
- розміщення активів недержавних пенсійних фондів стимулює інвестиційний процес.

Головними суб'єктами системи недержавного пенсійного страхування є недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, незалежні страхові агенти та брокери. Відповідно до законодавства недержавний пенсійний фонд має статус суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення, що створений для надання послуг у накопичувальній системі пенсійного страхування.

Важлива роль у системі недержавного пенсійного страхування належить страховим компаніям та незалежним страховим агентам і брокерам. Їх діяльність спрямована на забезпечення фінансової стабільності та захисту клієнтів у сфері пенсійного забезпечення.

1.2. Нормативно-правове регулювання системи недержавного пенсійного страхування в Україні

Нормативно-правове регулювання системи недержавного пенсійного страхування в Україні базується на комплексі законодавчих актів та регулятивних документів, які визначають права, обов'язки та умови функціонування учасників цієї системи. Основними джерелами нормативного регулювання є Конституція України, закони та нормативно-правові акти з питань пенсійного страхування.

З метою чіткого розуміння законодавчого фундаменту функціонування системи недержавного пенсійного страхування визначимо головні акценти даного процесу.

Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» є базовим документом, що визначає правові принципи та механізми функціонування недержавного пенсійного страхування. Він регулює взаємодію між учасниками системи, умови накопичення та виплати пенсійного капіталу, а також визначає відповідальність за порушення законодавства [6; 27].

Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» регулює діяльність накопичувальних та інвестиційних пенсійних фондів, визначаючи їхні функції, права та обов'язки. Він також характеризує умови інвестування та управління активами для максимізації приросту пенсійного капіталу [9].

Діяльність недержавних пенсійних фондів детально регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження ліцензійних умов провадження діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів». Цей документ встановлює вимоги до фінансової стійкості, кваліфікації персоналу, а також процедури видачі ліцензій на надання послуг недержавного пенсійного забезпечення [15].

Організаційні та регуляторні аспекти діяльності недержавних пенсійних фондів наглядаються Комісією з регулювання ринків фінансових послуг. Вона відповідає за контроль за виконанням законодавства та наданням ліцензій учасникам ринку.

Нормативно-правове регулювання також враховує оподаткування недержавного пенсійного забезпечення. Законодавство визначає ставки податків на пенсійні виплати та інші податкові аспекти, пов'язані з участю в недержавних пенсійних програмах.

У зв'язку із динамічними змінами соціально-економічної ситуації та необхідністю вдосконалення системи, нормативно-правове регулювання піддається періодичним змінам та адаптації, щоб врахувати сучасні виклики та потреби громадян.

Ці нормативно-правові акти складають основу регулювання недержавного пенсійного страхування в Україні та сприяють стабільності та розвитку цієї системи.

Взаємодія недержавного та державного пенсійного страхування в Україні регулюється комплексом нормативно-правових актів, які визначають права та обов'язки учасників обох систем. Основними джерелами є законодавчі акти, які визначають засади функціонування державної пенсійної системи та

недержавного пенсійного забезпечення. Нижче наведено ключові аспекти нормативно-правового регулювання взаємодії цих систем.

1. Конституція України визначає основні положення щодо соціальних прав громадян, включаючи право на пенсію. Вона також визначає можливість участі громадян у недержавних пенсійних програмах [10].

2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» закон визначає основні принципи та умови функціонування державної пенсійної системи. Він визначає порядок визначення пенсій, умови набуття права на пенсію, а також ставки та умови внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування [7].

3. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» регулює недержавне пенсійне забезпечення та визначає порядок участі фізичних та юридичних осіб у недержавних пенсійних програмах. Він визначає права та обов'язки сторін, умови укладання договорів та управління пенсійними активами [6].

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» визначає порядок та умови надання пільг з обов'язкового державного пенсійного страхування, включаючи категорії громадян, які можуть користуватися пільгами або пільговими умовами [14].

5. Міжнародні угоди та конвенції. Україна укладає міжнародні угоди та конвенції, які регулюють питання соціального захисту та пенсійного забезпечення громадян. Ці угоди регламентують взаємодію між державною та недержавною системами пенсійного страхування.

6. Податкове законодавство. Податкові норми, які стосуються оподаткування пенсійних виплат та внесків до недержавних пенсійних фондів, також мають важливе значення для взаємодії між державним та недержавним пенсійним страхуванням.

Ці нормативно-правові акти визначають умови взаємодії між державним та недержавним пенсійним страхуванням в Україні, забезпечуючи законодавчий фундамент для обох систем та збалансовану соціальну політику.

Нормативна база функціонування і взаємодії страхових брокерів, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній і державних органів в Україні включає ряд законодавчих актів та нормативно-правових документів. Ключовими нормативними актами є:

1. Закон України «Про страхування».

Цей закон регулює взаємодію страхових компаній із страховими брокерами, встановлюючи правила ведення страхової діяльності, умови укладання страхових договорів та права та обов'язки сторін [8].

2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Цей закон визначає правила функціонування недержавних пенсійних фондів, їхні права та обов'язки, порядок управління пенсійними активами та надання пенсійних послуг [6].

3. Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів та умови провадження посередницької діяльності у сфері страхування та про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України».

Правовий акт визначає порядок діяльності страхових брокерів, їхні права та обов'язки, вимоги до професійної діяльності та ліцензування [14].

4. Постанова Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг «Про затвердження ліцензійних умов провадження професійної діяльності на ринках капіталу - діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів».

Постанова визначає умови та процедури ліцензування страхових брокерів та недержавних пенсійних фондів, а також встановлює вимоги до їхньої діяльності [15].

5. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Закон визначає загальні принципи та умови функціонування ринків фінансових послуг в Україні, включаючи страховий та пенсійний ринки [15].

6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування».

Цей закон визначає основні положення та умови функціонування загальнообов'язкової державної пенсійної системи [7].

7. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Закон встановлює порядок визначення страхових тарифів та внесків на обов'язкове державне соціальне страхування, що включає внески на пенсійне страхування [9].

Ці нормативні акти визначають умови та правила функціонування страхових брокерів, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній і взаємодії з державними органами, створюючи законодавчий фреймворк для регулювання та розвитку сфери недержавного пенсійного страхування в Україні.

Страхові компанії та незалежні страхові агенти і брокери грають важливу роль у системі недержавного пенсійного страхування, сприяючи розвитку та забезпеченню стабільності цієї сфери. Сутність діяльності кожного суб'єкту системи недержавного пенсійного страхування розглянемо нижче.

Страхові компанії.

Управління ризиками: страхові компанії виступають посередниками між страхувальниками (особами, які придбали страхові поліси) та інвесторами. Вони приймають страхові внески від клієнтів та управляють цими коштами. Їх завдання - забезпечити фінансовий захист страхувальників в разі страхового випадку.

Інвестування: зібрані страхові внески (премії) інвестуються страховими компаніями для отримання прибутку. Цей прибуток може бути використаний для оплати страхових виплат та інших зобов'язань.

Страхові продукти: страхові компанії розробляють різноманітні страхові продукти, включаючи пенсійні страхові поліси, які дозволяють клієнтам забезпечити собі додаткове джерело доходу на пенсії.

Незалежні страхові агенти і брокери.

Посередництво та консультації: агенти та брокери допомагають клієнтам

вибрати найкращий пенсійний продукт, враховуючи їхні потреби та можливості. Вони надають консультації та пояснюють різні аспекти страхових угод.

Укладання угод: агенти та брокери відіграють ключову роль у процесі укладення страхових угод між клієнтами та страховими компаніями. Вони допомагають у виборі оптимальних умов та укладають угоди, які відповідають потребам клієнтів.

Маркетинг та переговори: агенти та брокери виконують роль посередників у взаємодії між страховиками та клієнтами. Вони рекламують страхові продукти, проводять маркетингові заходи та проводять переговори з обома сторонами для досягнення взаємовигідних угод.

Моніторинг та оновлення: незалежні агенти та брокери відстежують зміни на ринку страхування та пенсійних послуг. Вони рекомендують клієнтам оновлення страхових полісів та пенсійних планів для забезпечення їхньої актуальності та ефективності.

У цілому, діяльність страхових компаній, страхових агентів і брокерів спрямована на забезпечення фінансової незалежності, стабільності та захисту клієнтів у найбільш вразливі етапи трудового життя – з моменту настання пенсійного віку.

Головні учасники системи пенсійного забезпечення та недержавного пенсійного страхування виконують різні функції та мають специфічні завдання. Основні функції та завдання головних учасників системи пенсійного забезпечення та недержавного пенсійного страхування описані в табл. 1.2.

Кожен з цих учасників виконує важливу роль у функціонуванні системи пенсійного забезпечення та недержавного пенсійного страхування, сприяючи забезпеченню фінансової стабільності пенсійних систем та задоволенню потреб населення у пенсійних послугах.

Особливо відчувається необхідність фінансової підтримки і страхових гарантій в умовах форс-мажору. Воєнний стан спричиняє значні виклики для системи пенсійного забезпечення, але ефективне управління та реформи допоможуть забезпечити стійкість та захист інтересів людей пенсійного віку.

Таблиця 1.2

**Функції та завдання страхових брокерів, недержавних пенсійних фондів,
страхових компаній і державних органів**

Функції	Страхові брокери	Недержавні пенсійні фонди	Страхові компанії	Державні органи
Посередництво та консультації	Укладання страхових угод	Управління пенсійними активами	Укладання страхових угод	Розробка та впровадження законодавства, контроль за діяльністю
	Консультування клієнтів	Надання консультацій	Консультування клієнтів	Ліцензування та регулювання
	Пошук оптимальних умов	Пошук оптимальних умов	Пошук оптимальних умов	Моніторинг та контроль в галузі фінансового ринку
Управління ризиками	Допомога у виборі рівня ризику	Диверсифікація та управління ризиками інвестицій	Розробка та управління страховими ризиками	Регулювання та контроль страхових фондів, дотримання стандартів безпеки та етики
Посередники у врегулюванні збитків	Підтримка клієнтів у вирішенні страхових випадків		Врегулювання страхових випадків та виплат страхового відшкодування	Врегулювання та надання допомоги у разі порушень, врегулювання конфліктів, захист прав споживачів
Маркетинг та переговори	Переговори із страховиками	Залучення нових учасників	Розробка та реклама продуктів	Популяризація соціальних програм та пенсійних послуг
Моніторинг та оновлення	Спостереження за ринковими трендами та змінами в законодавстві	Аналіз ринкових умов, оновлення нормативної бази, адаптація до нових умов	Моніторинг ринкових трендів та змін в законодавстві, адаптація до нових умов	Розробка та вдосконалення законодавства та нормативів у сфері соціального захисту

Джерело: розроблено автором на основі [8; 11; 14; 18; 28; 30; 33]

Отже, кожний суб'єкт системи недержавного пенсійного страхування бере на себе виконання важливих аспектів забезпечення клієнтів якісними страховими продуктами і пропозиціями, гарантуючи фінансову стабільність та убезпечення життя. Представлені результати теоретичного дослідження є загальним оглядом ролей і функцій всіх учасників страхового ринку в контексті недержавного пенсійного забезпечення, проте конкретні завдання кожного суб'єкту можуть змінюватися відповідно до конкретних умов та обставин.

1.3. Фактори впливу на розвиток системи недержавного пенсійного страхування

Розвиток системи недержавного пенсійного страхування в Україні піддається впливу різноманітних факторів, які формують інфраструктуру, регуляційне середовище та попит на такі послуги. До ключових факторів впливу можна віднести:

1. Економічна стабільність.

Розвиток недержавного пенсійного страхування прямо залежить від економічної стабільності країни. Стабільна економіка сприяє росту фінансових ринків та створенню сприятливих умов для інвестування пенсійних фондів.

2. Демографічні та соціальні тенденції.

Зміни в демографічних та соціальних показниках, таких як скорочення народжуваності, зростання тривалості життя, зменшення робочої активності населення та інші фактори, впливають на необхідність індивідуалізованого підходу до пенсійного забезпечення.

3. Ступінь довіри до фінансових інститутів.

Розвиток недержавного пенсійного страхування значною мірою залежить від довіри населення до фінансових інститутів. Забезпечення прозорості, ефективного управління та надійності пенсійних фондів впливає на рівень прийняття громадянами рішення про участь в системі недержавного пенсійного страхування.

4. Податкова політика.

Податкове стимулювання може бути важливим фактором для залучення громадян до участі в недержавних пенсійних програмах. Пільги та зниження податків на внески до пенсійних фондів можуть збільшити привабливість таких програм.

5. Ступінь розвитку фінансового ринку.

Рівень розвитку фінансового ринку, наявність різноманітних інвестиційних інструментів, а також можливість управління активами сприяють ефективному інвестуванню пенсійних фондів.

6. Регуляторна політика.

Регуляторні рішення та стабільні правила гри в сфері недержавного пенсійного страхування визначають умови функціонування системи. Чітка та сприятлива регуляторна політика створює умови для розвитку цього сектору.

7. Світові тенденції та досвід.

Вивчення та впровадження кращих практик та інновацій за прикладом інших країн може сприяти розвитку системи недержавного пенсійного страхування в Україні.

8. Рівень фінансової грамотності населення.

Розвиток системи недержавного пенсійного страхування також залежить від рівня фінансової грамотності населення. Чим вищий рівень розуміння громадянами фінансових питань, тим ефективніше може функціонувати система.

Описані фактори формують складові середовища для розвитку недержавного пенсійного страхування та визначають його динаміку в контексті української економіки та соціальних реалій (див. рис. 1.1).

В свою чергу недержавне пенсійне страхування чинить вплив на економіку та соціальні процеси країни різними способами. Нижче наведено ключові аспекти цього впливу:

1. Розвиток фінансового ринку.

Недержавне пенсійне страхування стимулює розвиток фінансового ринку через накопичення пенсійних внесків та їхнє інвестування.

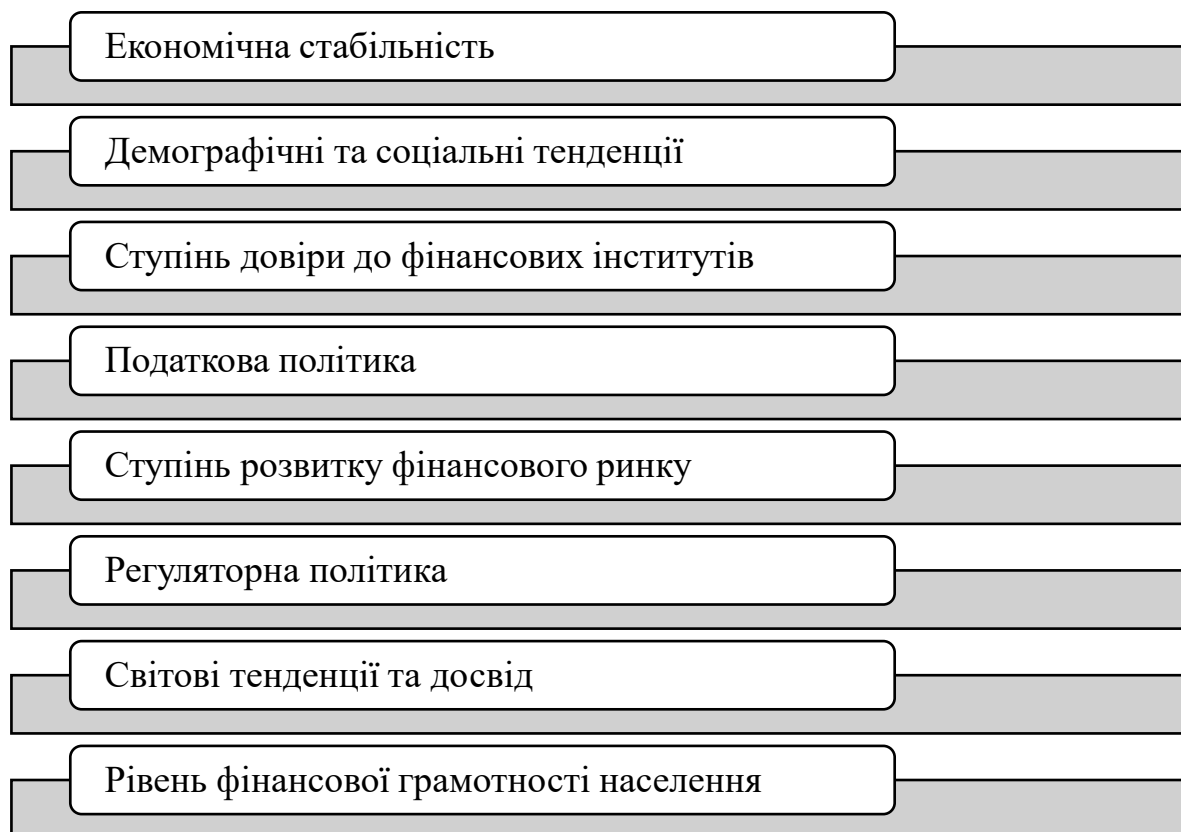

Рис. 1.1. Ключові фактори впливу на розвиток системи недержавного пенсійного страхування

Джерело: проілюстровано автором на основі [19; 31; 33]

Пенсійні фонди вкладають кошти в різні інвестиційні інструменти, такі як акції, облігації, нерухомість, що сприяє розвитку капітального ринку та підвищенню його ефективності.

2. Створення додаткових джерел фінансування.

Недержавне пенсійне страхування дозволяє громадянам накопичувати додаткові фінансові ресурси для майбутнього пенсійного забезпечення. Це може зменшити тиск на державну пенсійну систему та створити додаткові джерела фінансування для пенсійних виплат.

3. Залучення приватного капіталу.

Недержавне пенсійне страхування привертає приватний капітал у сферу соціального захисту. Приватні пенсійні фонди та страхові компанії здійснюють інвестиції та управляють пенсійними активами, сприяючи розвитку фінансового

сектору.

4. Підвищення фінансової самостійності громадян.

Участь у недержавних пенсійних програмах дозволяє громадянам стати більш фінансово самостійними та активніше управляти своїми фінансами. Це може мати позитивний вплив на їхню фінансову грамотність та відповідальність.

5. Створення конкуренції та інновацій.

Наявність недержавних пенсійних фондів та страхових компаній створює конкуренцію на ринку пенсійних послуг. Це може сприяти підвищенню якості обслуговування, інновацій та пошуку ефективних стратегій управління активами.

6. Зменшення фінансового тиску на державу.

Активний розвиток недержавного пенсійного страхування може зменшити фінансовий тиск на державний бюджет у сфері соціального захисту. Громадяни, які беруть участь у недержавних програмах, менше залежать від державних пенсійних виплат.

7. Посилення соціальної відповідальності підприємств.

Компанії, які надають недержавне пенсійне страхування для своїх працівників, демонструють соціальну відповідальність. Це може позитивно впливати на репутацію підприємств та привертати талановитих працівників.

Враховуючи ці аспекти, недержавне пенсійне страхування визнається як важливий компонент економічного та соціального розвитку, сприяючи стабільності фінансової системи та забезпечуючи більш широкі можливості громадян для планування свого майбутнього.

Характеристику впливу основних чинників на розвиток системи недержавного пенсійного страхування представлена в табл. 1.3.

Наведені характеристики впливу допомагають краще зрозуміти, як кожен чинник може впливати на розвиток системи недержавного пенсійного страхування, і з цих позицій побудувати механізм управління перевагами і можливостями для подальшого удосконалення системи.

Таблиця 1.3

Чинники впливу на систему недержавного пенсійного страхування

Чинники впливу	Опис	Характеристика впливу
Економічні фактори	Стан ринку та фінансова стабільність	Позитивний: сильна економіка сприяє зростанню активів пенсійних фондів
Демографічні зміни	Зміни в структурі населення та тривалості життя	Варіативний: зміни можуть створювати як виклики, так і можливості
Регулятивне середовище	Законодавчі та регуляторні норми у галузі страхування	Ключовий: регулювання може визначати обсяги та умови недержавного пенсійного страхування
Рівень довіри населення	Вперше введені страхові продукти та довіра до страхових компаній	Критичний: довіра населення є важливим фактором успіху недержавного пенсійного страхування
Інновації та технологічний прогрес	Використання новітніх технологій для покращення обслуговування та управління даними	Позитивний: інновації можуть підвищити ефективність та зручність сервісу
Конкуренція на ринку	Кількість та активність страхових компаній, конкуренція за клієнтів	Сприятливий: конкуренція може підштовхувати компанії до інновацій та якісного обслуговування
Соціокультурні та освітні чинники	Рівень освіченості населення, розуміння пенсійних продуктів та їх переваг	Важливий: розуміння та прийняття суспільством пенсійних продуктів
Фінансова грамотність та свідомість населення	Розуміння фінансових аспектів, здатність планувати пенсійні виплати	Ключовий: фінансова грамотність сприяє свідомому вибору та управлінню фінансами
Стабільність соціально-економічного середовища	Відсутність криз та політична стабільність, що впливає на довіру до фінансових установ та систем	Ключовий: стабільність є важливим фактором довіри та розвитку системи недержавного пенсійного страхування
Зміни у ринкових та інвестиційних умовах	Зміни у вартості активів, стані ринку капіталу, вплив на дохідність інвестицій	Змінний: вимагає адаптації до нових умов та стратегічного управління ризиками

Джерело: розроблено автором на основі [18; 23; 28; 32]

Світова практика доводить, що недержавне пенсійне страхування може значно впливати на рівень економічної та фінансової безпеки населення. Основні результати такого впливу характеризуються відчутними здобутками.

Додатковий дохід на пенсійний вік.

Участь у недержавних пенсійних програмах дозволяє громадянам накопичувати додатковий фінансовий резерв на пенсійний вік. Це створює можливість отримувати додатковий дохід поряд із державною пенсією, що сприяє підвищенню рівня фінансової безпеки.

Інвестиції та приріст капіталу.

Внески у недержавні пенсійні фонди інвестуються в різноманітні фінансові інструменти, що може призвести до приросту капіталу та створення додаткових резервів для виплат пенсій. Інвестиції можуть бути спрямовані у різні активи, що розширює портфель та може забезпечити стабільніший фінансовий результат.

Зменшення фінансового тиску на державний бюджет.

Залучення громадян до недержавних пенсійних програм може зменшити фінансовий тиск на державний бюджет. Це особливо актуально в умовах демографічних викликів та збільшення тривалості життя, коли витрати на пенсійне забезпечення катастрофічно зростають.

Фінансова грамотність та відповідальність.

Участь у недержавних пенсійних програмах може сприяти підвищенню фінансової грамотності серед населення, оскільки громадяни активніше вивчають питання пов'язані з управлінням своїми пенсійними вкладками. Це сприяє відповідальному фінансовому плануванню та прийняттю обдуманих рішень.

Підвищення соціальної стабільності.

Наявність недержавного пенсійного забезпечення може зробити суспільство більш стабільним. Громадяни, які мають фінансовий резерв на пенсійний вік, менше схильні до економічних труднощів, що може позитивно впливати на соціальну стабільність.

Забезпечення вибору та гнучкості.

Недержавне пенсійне страхування може надати громадянам більше можливостей для вибору та гнучкості в управлінні своїми пенсійними внесками. Це дозволяє враховувати індивідуальні потреби та життєві обставини.

Загалом, розвиток недержавного пенсійного страхування може сприяти підвищенню фінансової стабільності та безпеки населення, забезпечуючи додаткові ресурси та інструменти для ефективного управління пенсійними внесками.

У підсумку зазначимо, що розділ 1 кваліфікаційної роботи присвячений розгляду сутності та ролі недержавного пенсійного страхування, визначенню його місця в системі соціального захисту населення. Окремий акцент був зроблений на призначені недержавного пенсійного страхування та його значущості для громадян. Було досліджено нормативно-правову базу, яка регулює функціонування недержавного пенсійного страхування в Україні; розглянуто законодавчі акти та положення, що визначають права та обов'язки учасників цієї системи.

Аналіз факторів впливу на розвиток системи недержавного пенсійного страхування дозволив дослідити можливості та виклики щодо реформування системи недержавного пенсійного страхування в Україні.

Отже, дослідження теоретичних аспектів та основ системи недержавного пенсійного страхування служить підґрунтям для подальшого аналізу стану та тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВОГО БРОКЕРА ТОВ «СТАРЛАЙФ №1» НА РИНКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Дослідження стану та тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Реформування пенсійної системи в Україні розпочалось з 1 січня 2004 року, коли набрав чинності Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Цей законодавчий документ затвердив структуру системи пенсійного забезпечення, яка в Україні складається із трьох рівнів. Детальний опис кожної складової трирівневої системи пенсійного забезпечення представлений на рис. 2.1.

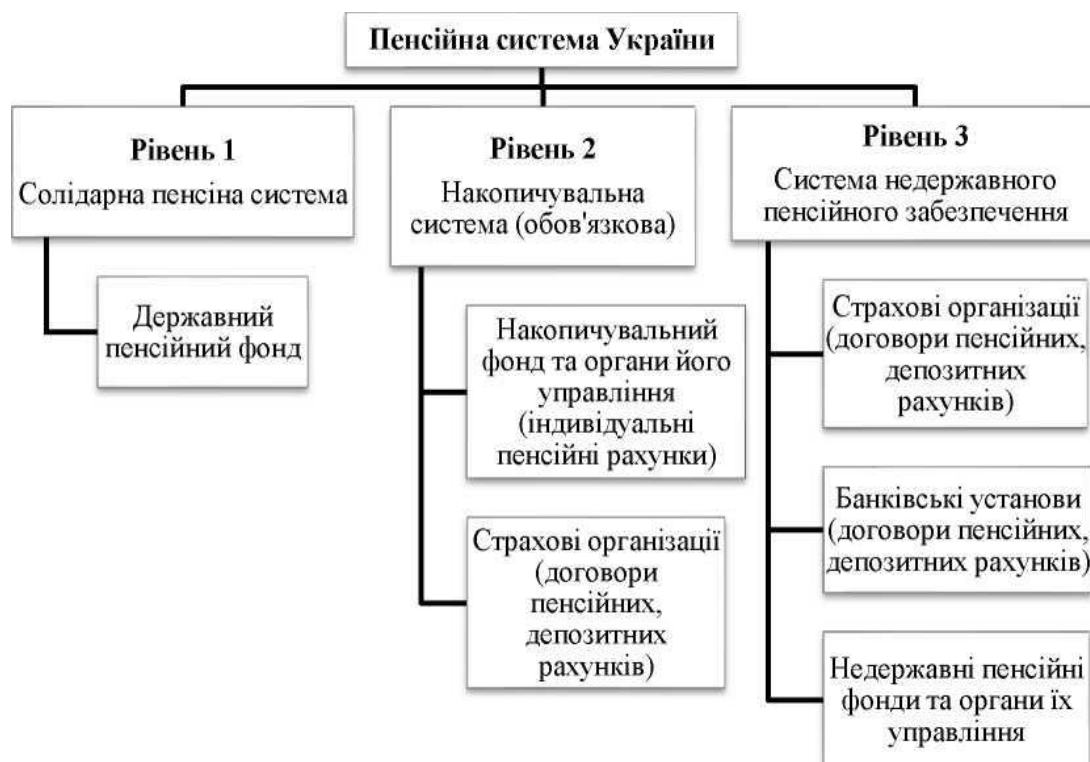

Рис. 2.1. Складові елементи трирівневої системи пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: розроблено автором на основі [5; 28]

З рисунку 2.1 видно, що перший рівень пенсійної системи України носить назву - солідарна система, яка передбачає загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Цей рівень базується на засадах солідарності і субсидування, що передбачає виплату пенсій та надання соціальних послуг з використанням коштів Пенсійного фонду.

Другий рівень, створений як накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. В основу цього рівня закладаються принципи накопичення коштів застрахованих осіб у спеціально створеному накопичувальному фонді.

Отже, перший і другий рівень передбачені для обов'язкового пенсійного страхування. Разом з тим, третій рівень створений для добровільного пенсійного страхування.

Система недержавного пенсійного забезпечення, яка представлена третім рівнем, побудована на засадах добровільної участі громадян, найманих співробітників, роботодавців та організацій у створенні пенсійних накопичень з метою отримання пенсійних виплат на зазначених умовах у зареєстрованих недержавних пенсійних фондах. При цьому недержавні пенсійні фонди розглядаються як суб'єкти третього рівня системи пенсійного забезпечення, на які покладаються функції фінансування витрат на оплату договорів пенсійного страхування. Саме побудова системи пенсійного забезпечення в Україні у вигляді трирівневої конструкції спонукала появу нового елемента у вигляді недержавного пенсійне забезпечення.

Слід зазначити, що законодавство про недержавне пенсійне забезпечення ґрунтується на Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення», законодавстві про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, законах України «Про страхування», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», а також інших нормативно-правових актах [5; 6; 7; 8; 26; 27].

Отже, регулювання правових, економічних та організаційних аспектів недержавного пенсійного забезпечення в Україні передбачено Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Відповідно до законодавства недержавне пенсійне забезпечення визначається як складовий елемент системи накопичувального пенсійного страхування. Головною особливістю є добровільність участі фізичних та юридичних осіб у створенні пенсійних накопичень з метою отримання вкладниками недержавного пенсійного страхування додаткових пенсійних виплат (окрім загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення). В теперішній час право здійснювати недержавне пенсійне забезпечення покладається на банки, за допомогою відкриття пенсійних депозитних рахунків; на страхові компанії, через підписання договорів страхування життя; а також на недержавні пенсійні фонди, які мають право укладати пенсійні контракти.

Механізм функціонування недержавних пенсійних фондів проілюстрований на рис. 2.2.

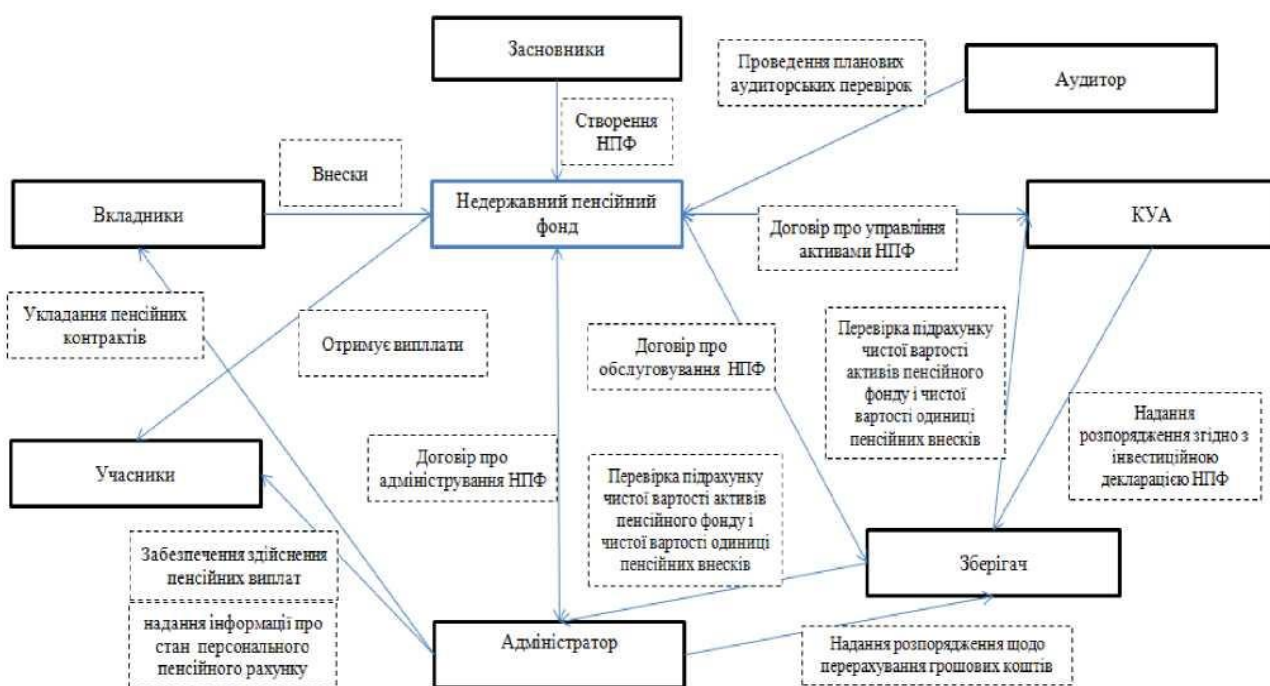

Рис. 2.2. Механізм взаємодії недержавних пенсійних фондів із учасниками системи пенсійного забезпечення

Джерело: розроблено автором на основі [14; 18; 25; 27]

З метою дослідження сучасного стану і динаміки основних показників системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, слід зосередитися на таких ключових аспектах:

1. Кількість учасників системи.

Оцінка кількості осіб, які беруть участь у недержавному пенсійному забезпеченні, вказує на популярність та поширеність цієї форми страхування. Кількість учасників включає тих, хто виплачує внески та користується пенсійними послугами.

2. Обсяг активів та інвестицій.

Аналіз обсягу активів недержавних пенсійних фондів та їхньої розподілу між різними класами та інвестиційними інструментами може допомогти зрозуміти фінансову стійкість та стратегії управління недержавними пенсійними фондами.

3. Розмір та динаміка виплат пенсій.

Детальний розгляд розмірів виплат та їхньої динаміки може вказати на ефективність та стійкість системи недержавного пенсійного забезпечення. Аналіз розміру недержавних пенсій та їхньої динаміки має здійснюватися по групах: середні виплати, максимальні та мінімальні розміри протягом останніх років.

4. Участь роботодавців та прозорість управління.

Оцінка участі роботодавців та рівня прозорості управління може вказати на рівень довіри до системи та якість корпоративного управління. Результати дослідження участі роботодавців у недержавних пенсійних програмах доцільно синхронізувати із ефективністю управління фондами.

5. Соціальна включеність.

Аналіз соціальної включеності допоможе визначити, наскільки широко система охоплює різні групи населення. В процесі дослідження слід визначити рівень соціальної включеності системи, шляхом оцінки доступності недержавного пенсійного забезпечення для різних соціальних та економічних груп населення.

6. Нормативно-правове середовище.

Рецензування нормативно-правового середовища вказує на ступінь регулювання системи недержавного пенсійного забезпечення. Під час аналізу варто звернути увагу на останні зміни та покращення, а також оцінити вплив нормативно-правового регулювання на ефективність функціонування системи.

7. Фактори ризику та можливості для розвитку.

Виокремлення факторів ризику та можливостей може стати основою стратегічного планування для подальшого розвитку системи. В процесі аналізу доцільно визначити фактори ризику, такі як економічні труднощі чи зміни в законодавстві, а також можливості для розвитку системи.

Збір та аналіз цих показників дозволить отримати всебічне розуміння сучасного стану та тенденцій в системі недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Важливо враховувати контекст та динаміку цих показників для здійснення об'єктивної оцінки.

Аналіз динаміки основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів за період 2019-2023 рр. свідчить про наступні тенденції [12;14; 20; 21]:

Кількість укладених пенсійних контрактів зросла з 92,4 тис. шт. станом на 30.06.2019 року до 96,6 тис. шт. станом на 30.09.2023 року, що характеризує збільшення на 4,5%.

Загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів за період дослідження зменшилася з 888,3 тис. осіб до 886,8 тис. осіб, що становить скорочення на 0,2%. Така від'ємна динаміка може бути пов'язана з виходом деяких учасників з системи недержавного пенсійного забезпечення або з припиненням діяльності деяких недержавних пенсійних фондів.

Загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів збільшилася з 3712,9 млн грн у 2019 році до 4684,0 млн грн станом на 30.09.2023 року, що становить зростання на 26,2%. Така позитивна динаміка свідчить про підвищення дохідності пенсійних активів та залучення нових інвестиційних ресурсів.

Пенсійні внески збільшилися з 2 496,7 млн грн станом на 30.06.2019 року

до 2 923,8 млн грн станом на 30.06.2023 року, що вимірюється зростанням на 17,1%. Така тенденція свідчить про підвищення рівня пенсійних заощаджень та мотивації учасників системи недержавного пенсійного забезпечення.

З метою оцінки перспектив розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення в Україні охарактеризуємо показники кількості зареєстрованих недержавних пенсійних фондів та адміністраторів. Станом на 30.09.2023 року в Державному реєстрі фінансових установ зареєстровано 63 недержавні пенсійні фонди (НПФ) і 19 адміністраторів НПФ. Найбільша кількість НПФ функціонує у м. Києві – 41 (70,7% від загальної кількості діючих НПФ). Недержавні пенсійні фонди діють у 8 регіонах України (див. рис. 2.3).

Рис. 2.3. Схема територіального розподілу недержавних пенсійних фондів в Україні

Джерело: [20]

За період дослідження кількість ліцензованих адміністраторів недержавних пенсійних фондів зменшилась на 3 одиниці (з 22 установ у 2019 році до 19 у 2023 році). Така динаміка обумовлена зменшенням кількості недержавних пенсійних фондів за цей період з 65 до 63 одиниць. Зменшення

кількості недержавних пенсійних фондів пояснюється форс-мажорними обставинами, спричиненими воєнним станом.

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів за останні три роки наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Ключові показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні

Показники	2021	2022	2023	Темпи приросту, %	
				2022/ 2021	2023/ 2022
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	93,4	96,1	96,6	2,9	0,5
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	889,7	888,7	886,8	-0,1	-0,2
Загальна вартість активів НПФ, млн грн	3 788,6	4 024,7	4 684,0	6,2	16,4
Пенсійні внески, всього, млн грн	2 555,0	2 773,1	2 979,9	8,5	7,5
у тому числі:					
- фізичних осіб	390,6	487,0	584,4	24,7	20,0
- фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
- юридичних осіб	2 162,6	2 273,3	2 382,7	5,1	4,8
Пенсійні виплати, млн грн	1 240,8	1 416,9	1 608,3	14,2	13,5
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	89,0	91,5	93,3	2,8	2,0
Сума інвестиційного доходу, млн грн	2 870,2	3 149,5	3 871,0	9,7	22,9
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн грн	2 360,3	2 565,3	3 208,1	8,7	25,1
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн грн	509,9	584,2	662,9	14,6	13,5

Джерело: складено автором з використанням джерел [12;14; 20; 21]

Результати аналізу доводять про зростання довіри і зацікавленості фізичних осіб у недержавному пенсійному забезпеченні. Так, якщо пенсійні внески юридичних осіб за період дослідження збільшились лише на 10,2%, то фізичних осіб на 49,6%.

Привертає увагу той факт, що у 2023 році 89,2 тисячі вкладників уклали пенсійні контракти. Структура вкладників виглядає наступним чином: фізичні

особи – 87,2 тисяч вкладників (97,8%), юридичні особи – 2 тисячі (2,2%).

Кількість вкладників в 2023 році збільшилася у порівнянні із 2021 роком на 3,1 тис. вкладників або на 3,6%. Динаміка показників, які характеризують кількість пенсійних контрактів та чисельність вкладників представлена в табл. 2.2. та проілюстрована на рис. 2.4.

Таблиця 2.2

Динаміка кількості пенсійних контрактів та чисельності вкладників

Показник	Од. виміру	Роки			Приріст 2022/2021 (%)	Приріст 2023/2022 (%)
		2021	2022	2023		
Кількість вкладників юридичних осіб	тис. осіб	2,1	2,0	2,0	-4,8	0,0
Кількість вкладників фізичних осіб	тис. осіб	84,0	86,7	87,2	3,2	0,6
Загальна кількість вкладників	тис. осіб	86,1	88,7	89,2	3,0	0,6
Кількість укладених пенсійних контрактів з юридичними особами	тис. шт.	6,8	6,7	6,6	-1,5	-1,5
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами-підприємцями	тис. шт.	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами	тис. шт.	86,5	89,3	89,9	3,2	0,7
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів	тис. шт.	93,4	96,1	96,6	2,9	0,5

Джерело: складено автором з використанням джерел [12;14; 20; 21]

Позитивна динаміка зростання кількості пенсійних контрактів та збільшення чисельності вкладників фізичних осіб обумовлена тим, що населення з кожним роком покращує свою фінансову грамотність і все краще розуміє можливості, які надає недержавне пенсійне страхування. Громадяни розуміють, що в умовах форс-мажору і дефіциту пенсійного фонду держава неспроможна забезпечити достатніми пенсійними ресурсами. Отже, населення використовує альтернативні довгострокові варіанти формування додаткових пенсійних заощаджень за рахунок власних внесків та інвестиційних прибутків.

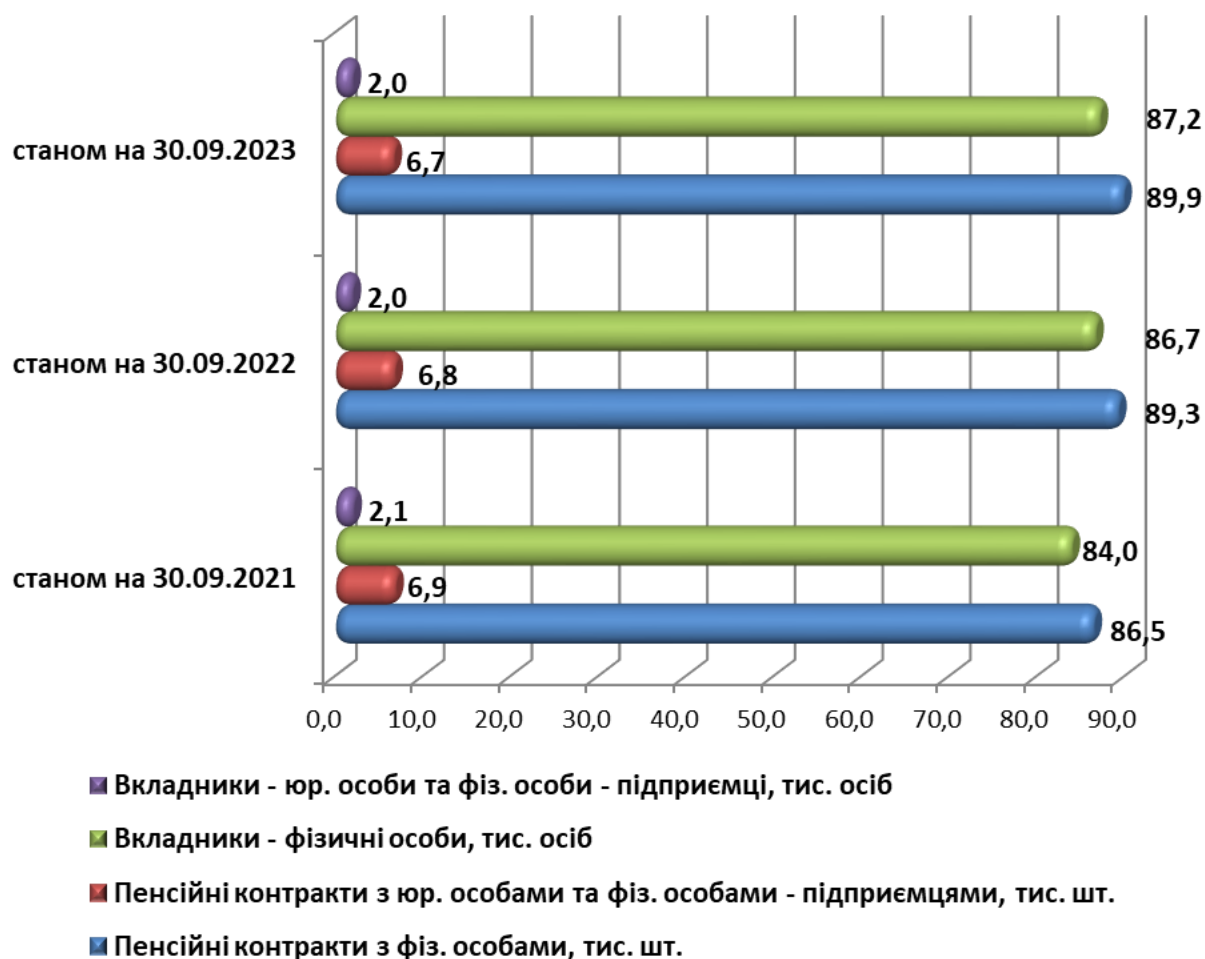

Рис. 2.4. Динаміка абсолютних показників кількості пенсійних контрактів та чисельності вкладників в недержавні пенсійні фонди України

Джерело: [20; 21]

Ключовими якісними показниками, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення, є пенсійні виплати, сплачені пенсійні внески та пенсійні активи (див. рис. 2.5).

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку станом на 30.09.2023 року загальна сума пенсійних виплат становила 1 608,3 млн грн, це на 367,5 млн грн (або на 29,6%) більше у порівнянні з 2021 роком.

Розмір пенсійних внесків за цей період збільшився на 424,9 млн грн (або на 16,6%) і становить 2 979,9 млн грн.

Основна частина загальних пенсійних внесків у розмірі 2 382,7 млн грн, майже 80% припадає на юридичні особи.

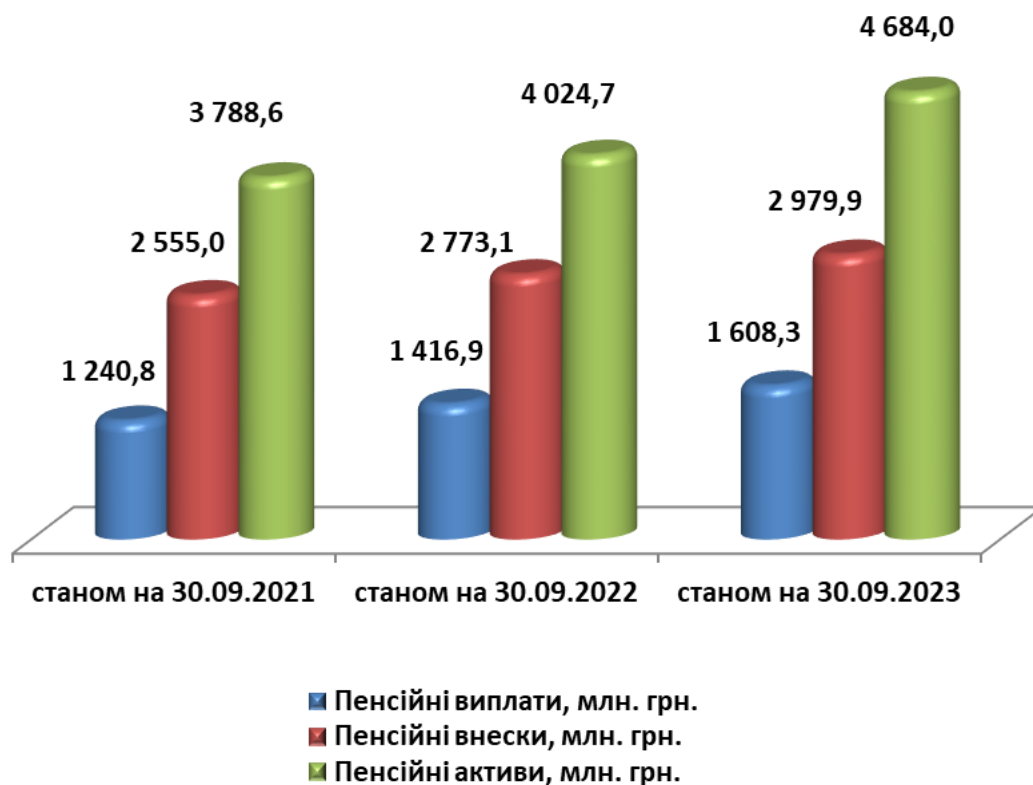

Рис. 2.5. Динаміка ключових якісних показників системи недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: [20; 21]

З рисунку 2.5 видно, що протягом періоду дослідження загальний розмір активів, які були сформовані недержавними пенсійними фондами має тенденцію до зростання. Так, обсяг активів станом на 30.09.2023 року становив 4 684 млн грн, тобто збільшився на 895,4 млн грн, отже зростання за три роки досягло 23,6%.

Головним принципом формування портфелю недержавних пенсійних фондів є вибір інвестиційних інструментів з мінімальним ступенем ризику. З цих позицій обираються об'єкти інвестування, які спроможні забезпечити захист збережень громадян від інфляційних процесів та з гарантією прогнозованого прибутку. Отже, у 2023 році пріоритетними напрямками для інвестицій активів недержавних пенсійних фондів стали: державні цінні папери; грошові кошти, розміщені на депозитних банківських рахунках; облігації підприємств; об'єкти нерухомості та дебіторська заборгованість (див. рис. 2.6).

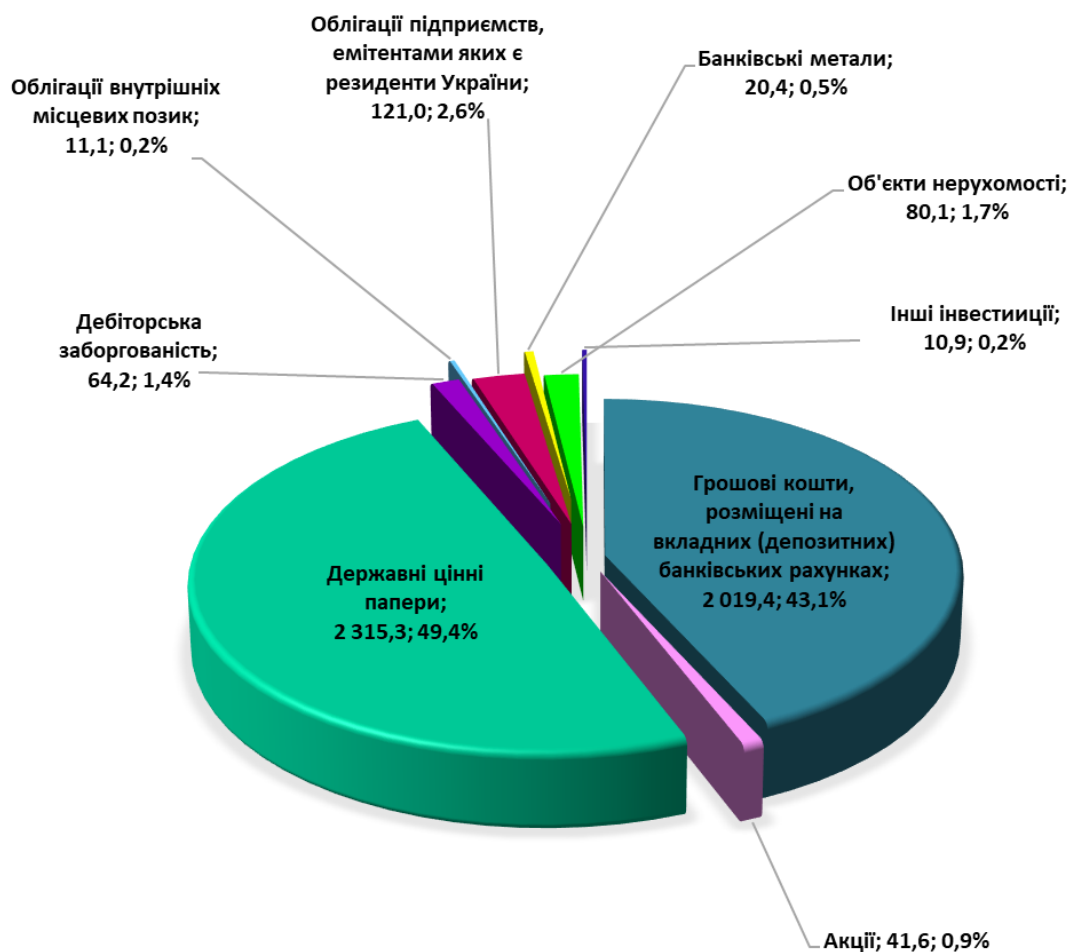

Рис. 2.6. Інвестиційний портфель недержавних пенсійних фондів України у 2023 році

Джерело: [14; 20]

Рисунок 2.6 наглядно ілюструє, що найбільша питома вага активів недержавних пенсійних фондів інвестується в державні цінні папери 49,4% (2 325,3 млн грн) та у грошові кошти, які розміщені на депозитних рахунках в банках 43,1% (2 019,4 млн грн).

Незначні інвестиції спрямовані в облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України - 2,6% (121 млн грн) та об'єкти нерухомості - 1,7% (80,1 млн грн). Менш популярним інвестиційним інструментом є збереження активів у банківських металах (0,5%) та в облігаціях внутрішніх місцевих позик (0,2%).

З метою аналізу тенденцій змін, які відбуваються у виборі об'єктів інвестування пенсійних активів недержавних пенсійних фондів, порівняємо

структуру інвестиційного портфелю за останні два роки (див. табл. 2.3.)

Таблиця 2.3

Показники динаміки напрямків інвестицій активів недержавних пенсійних фондів

Назва активу	Станом на 30.09.2022		Станом на 30.09.2023		Приріст 2023/2022, (%)
	Загальний обсяг, млн грн	Питома вага в загальній сумі активів, %	Загальний обсяг, млн грн	Питома вага в загальній сумі активів, %	
Державні цінні папери	1 913,8	47,6	2 315,3	49,4	21,0
Грошові кошти на рахунках у банках	1 468,1	36,5	2 019,4	43,1	37,6
Облігації підприємств	326,2	8,1	121,0	2,6	-62,9
Об'єкти нерухомості	109,4	2,7	80,1	1,7	-26,8
Дебіторська заборгованість	57,6	1,4	64,2	1,4	11,5
Акції	53,7	1,3	41,6	0,9	-22,5
Інші інвестиції	10,2	0,3	10,9	0,2	6,9
Облігації внутрішніх місцевих позик	72,2	1,8	11,1	0,2	-84,6
Банківські метали	13,5	0,3	20,4	0,5	51,1
Всього:	4 024,7	100	4 684,0	100	16,4

Джерело: складено автором з використанням джерел [20; 21]

За результатами розрахунків, наведених у табл. 2.3 можна зробити висновок, що у 2023 році найбільші темпи приросту відбувалися у напрямку вкладень у банківські метали (на 51,1%), у грошові кошти, розміщені на депозитних банківських рахунках (на 37,6%), у державні цінні папери (на 21%). Водночас, значно зменшився обсяг вкладень в облігації внутрішніх місцевих позик (на 84,6%), в облігації підприємств (на 62,9%), в об'єкти нерухомості (на 26,8%) та в акції (на 22,5%) [14; 20].

Розмір загального доходу від інвестицій активів недержавних пенсійних фондів, який був отриманий у 2023 році зріс у порівнянні із 2022 роком на 22,9%, що дорівнює 721,5 млн грн і становив 3 871,0 млн грн.

У підсумку слід підкреслити, що головна мета інвестування пенсійних

активів полягає у збереженні пенсійних накопичень громадян. Це є причиною того, що стратегія вибору інвестиційних інструментів недержавних пенсійних фондів характеризується більшою консервативністю, у порівнянні із іншими фінансовими установами. Тому, протягом тривалого періоду, основними інвестиційними об'єктами залишаються державні цінні папери та грошові кошти, які розміщені на депозитних рахунках в банках.

Враховуючи негативні зміни, які відбуваються під впливом воєнного стану, тривалої демографічної кризи, процесів старіння населення, розвиток системи недержавного пенсійного страхування стає стратегічно важливим та соціально значимим пріоритетним напрямком забезпечення економічної стабільності. Система недержавного пенсійного страхування спроможна не лише надати гарантовані додаткові виплати пенсіонерам, вона здатна ефективно впливати на демографічні виклики у напрямку надання гарантій соціальної та фінансової безпеки держави.

2.2. Характеристика особливостей діяльності та позицій ТОВ «Старлайф №1» на ринку недержавного пенсійного страхування

Організація ТОВ «Старлайф №1» зареєстрована 29.02.2016 за юридичною адресою Україна, Чернівецька обл., місто Чернівці. Розмір статутного капіталу складає 40000,00 грн.

Основний вид діяльності 66.22 - Діяльність страхових агентів і брокерів (Додаток А). Окрім головного офісу, який знаходиться в м. Чернівці, компанія створила офіси в таких містах як Київ, Черкаси, Вінниця, Суми, Рівне, Хмельницький, Полтава, Коломия, Мукачево, Гадяч, Хуст та ін.

«Старлайф» - страховий брокер №1 в Україні, компанія-посередник у сфері накопичувального страхування життя, створення пенсійного капіталу і забезпечення страхового захисту. Персонал компанії використовує метод індивідуального консультування, що дозволяє фінансовим консультантам і

брокерам підібрати і запропонувати кожному клієнту найбільш прийнятні умови страхових програм для вирішення питань, пов'язаних із страховими гарантіями та фінансовою незалежністю.

Страхові програми від страхових компаній-партнерів, з якими співпрацює «Старлайф» гарантують:

- надійний страховий захист здоров'я та життя;
- гідну пенсію та фінансову незалежність від державного пенсійного забезпечення та форс-мажорних обставин;
- фінансове забезпечення навчання для дітей;
- забезпечення гідного рівня життя і збереження його за допомогою створення та отримання додаткового інвестиційного прибутку.

Фінансові консультанти компанії «Старлайф» надають своїм клієнтам професійно розроблений план вирішення фінансових проблем і можливість створення особистого алгоритму забезпечення стабільного доходу у майбутньому. Місія компанії, як її формулюють консультанти полягає в наступному: «Залежно від особистих потреб, ми надаємо можливість підібрати для Вас і Ваших близьких саме ту страхову програму, яка відповідатиме всім особливостям Ваших життєвих обставин» [37].

Фінансові консультанти компанії пропонують клієнтам програми страхування життя, допомагають підібрати саме таку страхову програму, яка буде відповідати всім особливостям та запитам у певних життєвих обставинах.

Страхові програми побудовані таким чином, що протягом усього терміну дії програми клієнт формує грошові накопичення, шляхом регулярних внесків. Клієнт самостійно визначає тривалість програми, періодичність і розмір грошових внесків. Після закінчення терміну дії страхової накопичувальної програми клієнт отримує 100% обчисленої страхової суми, яка створюється за допомогою внесків і збільшується завдяки додатковому інвестиційному доходу.

Розроблені компанією страхові програми покликані гарантувати: фінансове забезпечення в пенсійний період; стабільну фінансову підтримку родини і випадку форс-мажору; фінансові накопичення для навчання дітей;

фінансова підтримка з метою оздоровлення; фінансова безпека і незалежність в будь-яких ситуаціях.

Головна професійна вимога до персоналу компанії «Старлайф №1» полягає у володінні компетентністю консультування. Фінансові консультанти мають володіти навичками ефективної комунікації, бути відкритими і дружніми у спілкуванні, відчувати бажання і нагальні потреби клієнтів, бути професійно підготовленими для прийняття оптимального плану вирішення особистих потреб клієнтів. Персонал компанії має бути спроможним розрахувати розмір регулярних щорічних внесків, періодичність та тривалість страхової програми з метою накопичення необхідної суми. Консультанти покликані супроводжувати клієнтів протягом всього часу тривалості накопичувальної програми і бути поруч з клієнтом та членами його родини в момент настання страхового випадку. Головна функція консультанта допомогти клієнту створити фінансові можливості для реалізації особистих життєвих планів клієнта, а також надати гарантії підтримки звичного рівня життя у пенсійному віці (Додаток Б).

Співпраця персоналу з компанією «Старлайф №1» забезпечує такі кар'єрні можливості: гідну комісійну винагороду, можливість отримати статус співвласника страхового брокера, бонуси та заохочення за активність, участь у мотиваційних поїздках, якісну та ефективну систему професійного навчання, персональний та професійний розвиток, спілкування з однодумцями.

Основними партнерами ТОВ «Старлайф №1» сьогодні є страхові компанії ПрАТ «Metlife», TAS life, UNIQA life, KD life, СК «Княжа Лайф Вієнна Іншуранс Груп». Це провідні компанії на ринку страхування, які діють в правовому полі у відповідності із ліцензованими умовами (Додаток В, Г).

Пріоритетними показниками, які характеризують надійність компаній на ринку страхування життя є показник дохідності та платоспроможності у вигляді розмірів виплат за певними страховими випадками. З цих позицій лідером серед страхових компаній – партнерів «Старлайф №1» протягом 20 років залишається ПрАТ «Metlife» (Додатки Д-Ж).

Завдяки співпраці з найкращими представниками страхових компаній ТОВ

«Старлайф №1» протягом десяти років зберігає перші позиції в рейтингах страхових брокерів України (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рейтинг найбільших страхових брокерів на ринку страхування життя в Україні за результатами 2023 року

№ у загальному рейтингу	Назва компанії	Розмір перших премій, тис. грн	Частка ринку, %
1	Старлайф №1	277 216	58
2	EUROLIFE	104 970	22
3	EULIFE	53 719	11
4	Nash Kapital	9 008	2
5	OVB	7 629	2
6	BSG	6 853	1
7	Усі інші брокери	15 374	4
Усього		474 769	100

Джерело: складено автором з використанням джерел [25; 28; 37]

За підсумками діяльності у 2023 році частка ТОВ «Старлайф №1» на ринку страхування життя України невинно росте і за вказаний період склала 58% , що на 4% більше ніж за 2022 рік.

Відповідно до статистичної інформації, станом на 01.01.2024 року всього в Україні зареєстровано біля 30 компаній – страхових посередників у сфері страхування життя і недержавного пенсійного накопичення. Активно і стабільно функціонують на ринку страхування лише 20 компаній – страхових брокерів, серед яких лідерські позиції міцно тримає ТОВ «Старлайф №1».

Про стабільний фінансовий розвиток компанії свідчить динаміка основних результативних показників діяльності таких як: дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), чистий прибуток, активи компанії, фінансові

зобов'язання, чисельність співробітників, рентабельність продажів. Динаміка результатів діяльності компанії проаналізована в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка показників результатів діяльності ТОВ «Старлайф №1»

Фінансові показники	2020	2021	2022	Динаміка 2021/2020, %	Динаміка 2022/2021, %
Дохід, тис. грн	406 958	638 765	432 170	+56,9	-32,3
Чистий прибуток, тис. грн	1 131	12 625	11 220	в 11,2 рази	-11,1
Активи, тис. грн	86 231	136 471	128 176	+58,3	-6,1
Зобов'язання, тис. грн	67 821	105 396	85 881	+55,4	-18,5
Чисельність працівників, осіб	1023	1004	934	-1,9	-6,9

Джерело: складено автором з використанням інформації додатків И-Н

Від'ємні показники динаміки по результатах функціонування компанії за 2022 рік пояснюється негативним впливом непередбачуваних ситуацій, викликаних воєнним станом в країні.

Прогнозування впливу форс-мажорних обставин, таких як воєнний стан, на діяльність страхових компаній і фінансових брокерів ускладнене через низку невизначених факторів і ризиків. Однак можна розглянути деякі можливі наслідки:

1. Збільшення попиту на страхування.

У період нестабільності і конфлікту збільшується обізнаність щодо ризиків. Це може призвести до зростання попиту на страхові продукти, такі як страхування майна, життя, страхування від нещасних випадків тощо.

2. Зміни в тарифах та умовах страхування.

За наявності ризикованих обставин страхові компанії можуть переглядати тарифи та умови страхування для врахування нових ризиків.

3. Зростання ризику страхових виплат.

Воєнний стан може призвести до зростання страхових виплат через

пошкодження майна, травми, втрати життя та інші страхові випадки.

4. Наявність економічних труднощів.

Воєнний стан призводить до економічних труднощів, що може вплинути на спроможність клієнтів сплачувати страхові внески.

5. Потреба у переоцінці ризиків.

Страхові компанії та фінансові брокери можуть потребувати переоцінки ризиків та визначення нових стратегій управління ризиками в умовах нестабільності.

6. Зміни в регулюванні.

Уряд може вводити нові нормативи та правила для адаптації до змінених умов.

Варто зазначити, що вплив форс-мажорних обставин може бути складним і варіюватися в залежності від конкретних обставин та діяльності кожної компанії.

Під егідою ТОВ «Старлайф №1» у 2010 році засновниками компанії створено Благодійний Фонд «Старлайф Благодійність». Головне завдання фонду полягало у допомозі дитячим будинкам, лікарням, закупівлі обладнання, наданні персональної благодійної допомоги на лікування та оперативне втручання, з метою підтримки громадян.

З 2014 року фонд здійснював благодійну діяльність з метою підтримки бійців АТО. В теперішній час з початку повномасштабного вторгнення, крім донатів і благодійних внесків консультантів та засновників компанії «Старлайф №1», фонд залучає донати населення та представників бізнесу як з України, так із-за кордону. За перші тижні війни, Благодійний Фонд відкрив 12 штабів по регіонах України (Київ, Житомир, Одеса, Дніпро, Запоріжжя, Рівне, Львів, Хмельницький, Чернівці, Вінниця, Тернопіль, Ужгород) та налаштував логістику постачань військової амуніції, медикаментів, обладнання, засобів гігієни та продуктів харчування для бійців ЗСУ та ТРО. Окремо фонд опікується постачаннями для цивільних людей у прифронтові зони по різних областях України, де відбувалися воєнні дії.

Фінансова звітність діяльності фонду за 2010 рік свідчить про наступні напрямки інвестування на суму 27,7 млн грн: персональна благодійна допомога на лікування, допомога дитячим будинкам, обладнання для дитячих лікарень, підтримка учасників АТО [37].

Розмір інвестицій за 2022-2023 роки сягнув 120 млн грн, на які було закуплено 2000 бронешитів, 500 шоломів, 500 тепловізорів, 100 дронів, 3100 амуніції, 4000 аптечок, 650 рацій, 100 автомобілів, 10000 одяг, взуття, 500 комп'ютерної техніки, 70 тон. гумового вантажу.

Отже, ТОВ «Старлайф №1» позиціонується на ринку фінансових послуг як провідний посередник у сфері убезпечення життя. Основним напрямком діяльності персоналу компанії є проведення консультацій щодо питань фінансового забезпечення, створення пасивного доходу у пенсійному віці, а також гарантій страхового захисту. З перших днів заснування компанія спрямовує свою діяльність на динамічний розвиток, що забезпечується високим професійним рівнем і компетентностями фінансових консультантів. Організуючи повсякденну діяльність методом індивідуальних консультацій персонал компанії підбирає своїм клієнтам найбільш прийнятні для них особисті варіанти вирішення проблем щодо фінансової безпеки. В усіх офісах ТОВ «Старлайф №1» створені умови для проведення консультаційних бесід співробітників і клієнтів, а також проведення щотижневих презентацій для громадян та корпоративних клієнтів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

3.1. Можливості запозичення міжнародного досвіду розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення

Досвід країн з розвиненою економікою доводить, що одним із головних напрямків сталого розвитку є побудова ефективного ринку недержавного пенсійного страхування. Система багаторівневого пенсійного забезпечення, в склад якої входить як державний, так і приватний сектор виконує визначальну роль в механізмі соціально-орієнтованої економіки. Саме така система пенсійного страхування не тільки надає можливість пенсіонерам отримувати необхідний мінімум, але й забезпечує отримання додаткових виплат.

Україна може скористатися міжнародним досвідом недержавного пенсійного страхування для вдосконалення своєї системи. Серед пріоритетних напрямків і можливостей слід особливо підкреслити наступні.

1. Розробка ефективної регуляторної політики.

Вивчення підходів до регулювання недержавних пенсійних фондів в розвинених країнах може допомогти Україні вдосконалити свої правила та стандарти, забезпечити ефективний контроль і захист інтересів вкладників.

2. Розвиток конкурентного ринку.

Спостереження за тим, як інші країни стимулюють конкуренцію між недержавними пенсійними фондами, може допомогти Україні розробити політики, спрямовані на розвиток конкурентного ринку та покращення якості послуг.

3. Управління інвестиціями.

Вивчення кращих практик управління інвестиціями може сприяти ефективному використанню активів фондів, забезпечуючи стабільний ріст та відповідне фінансове забезпечення пенсійних виплат.

4. Фінансова грамотність та залучення громадян.

Вивчення того, як інші країни забезпечують економічну грамотність серед громадян та стимулюють їхню участь у недержавних пенсійних програмах, може слугувати основою для розробки освітніх кампаній та ініціатив в Україні.

5. Створення сприятливого податкового клімату.

Вивчення практик надання податкових пільг та стимулів для учасників недержавних пенсійних програм може бути корисним для України при створенні сприятливого податкового клімату для розвитку сектору недержавного пенсійного страхування.

6. Залучення іноземних інвесторів.

Вивчення того, як інші країни залучають іноземних інвесторів до своїх недержавних пенсійних фондів, може допомогти Україні привертати зовнішні інвестиції для розвитку своєї системи.

Запозичення міжнародного досвіду може допомогти Україні створити ефективну та стійку систему недержавного пенсійного страхування, яка враховує конкретні особливості економічного розвитку та потреб громадян країни.

Міжнародний досвід розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення є досить різноманітним і залежить від особливостей пенсійної системи, економічної ситуації, соціальних умов та культурних факторів кожної країни. Однак, можна виділити деякі загальні тенденції та принципи, які характеризують успішні моделі недержавного пенсійного забезпечення. Доцільно звернути увагу на наступні принципи:

- залучення широких верств населення до добровільного пенсійного заощадження, зокрема через стимулювання роботодавців та працівників до участі в корпоративних та професійних пенсійних програмах. Для цього використовуються різні механізми, такі як податкові пільги, державні субсидії, автоматична реєстрація, відкладення зарплати, відповідальність роботодавців за пенсійні зобов'язання;

- забезпечення високої якості та ефективності управління пенсійними

активами, зокрема через встановлення вимог до професіоналізму та незалежності адміністраторів та менеджменту пенсійних фондів, регулювання портфельних обмежень та стандартів інвестування, забезпечення прозорості та інформованості учасників про стан та дохідність їхніх пенсійних рахунків, захист прав та інтересів учасників від ризиків зниження вартості пенсійних активів або невиконання пенсійних зобов'язань;

– створення сприятливого інституційного та правового середовища для розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення, зокрема через формування ефективної системи державного нагляду та контролю за діяльністю суб'єктів ринку, гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами та рекомендаціями, сприяння конкуренції та інноваціям на ринку, забезпечення стабільності та безпеки фінансової системи.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), станом на 2019 рік, вартість пенсійних активів в країнах-членах ОЕСР складала 32,3 трильйона доларів США, що становило 131,8% від їхнього сукупного валового внутрішнього продукту. При цьому, найбільшу частку пенсійних активів мали США (62,5%), Велика Британія (8,4%), Канада (6,4%), Австралія (5,9%) та Японія (5,7%) [19; 35; 38].

У 2022 році вартість пенсійних активів країн-членів ОЕСР склала 51,5 трильйона доларів, що на 1,8% менше, ніж у 2021 році [19]. Зменшення вартості пенсійних активів пов'язане з від'ємною динамікою міжнародних фінансових ринків з причини воєнних дій в Україні, зростання інфляційних процесів та підвищення процентних ставок. Найбільшою питомою вагою у відсотках пенсійних активів до ВВП характеризуються Нідерланди (214,9%), Ісландія (214,4%) та Швейцарія (204,6%). Найменшу питому вагу мали Туреччина (3,5%), Греція (4,1%) та Мексика (6,4%) [35].

Тенденції, які окреслились у 2021-2021 роках зберіглися ф у 2023 році. Так, найбільшу частку пенсійних активів у відсотках до ВВП у 2023 році мають Нідерланди (222,9%), Ісландія (214,8%) та Швейцарія (209,8%). Найменшу частку мають Туреччина (3,7%), Греція (4,3%) та Мексика (6,6%) [38].

Україна на сьогодні не є членом ОЕСР, проте за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, розмір пенсійних активів за 2022 рік становив 6,7 мільярда гривень, це на 12,5% більше, ніж у 2021 році. Варто підкреслити, що такий обсяг дорівнює лише 0,8% від ВВП України [13].

У країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку ринок недержавного пенсійного забезпечення має довгу історію, масштабний рівень розповсюдження та розвинуту інфраструктуру.

Прикладом для України може бути система пенсійних планів 401(k), яка гарно зарекомендувала себе в США. За своєю економічною суттю – це добровільні програми з відкладення зарплати, що дозволяють працівникам відраховувати частину свого доходу до оподаткування на пенсійний рахунок, який може бути інвестований у різні фінансові інструменти. Роботодавці можуть також здійснювати внески на користь своїх працівників, які залежать від розміру внесків працівників. Якщо ваш роботодавець пропонує такий план, ви можете відкладати частину своєї зарплати на спеціальний рахунок, який інвестується у різні фінансові інструменти, такі як акції, облігації, фонди тощо. Ви не платите податків на суму, яку ви відкладаєте, але платите податки, коли ви знімаєте гроші з рахунку після досягнення пенсійного віку. Таким чином, ви можете збільшити свої пенсійні заощадження та зменшити своє податкове навантаження. Деякі роботодавці також можуть додавати до вашого рахунку певну суму, яка залежить від того, скільки ви відкладаєте. Це називається відповідним внеском. Однак, щоб отримати повну суму відповідного внеску, ви повинні працювати на роботодавця певний термін, який називається періодом відкладення права власності. Якщо ви звільняєтеся або змінюєте роботу до закінчення цього терміну, ви можете втратити частину або всю суму відповідного внеску. Це називається штрафом за дострокове вилучення [19].

У Великій Британії діє система пенсійних схем, які можуть бути визначальними (за зобов'язаннями) або накопичувальними (за внесками). Визначальні пенсійні схеми гарантують учасникам певний розмір пенсії, який

залежить від їхньої заробітної плати та стажу роботи. Накопичувальні пенсійні схеми не гарантують розміру пенсії, а залежать від розміру внесків та дохідності інвестицій. З 2012 року в Великій Британії запроваджено систему автоматичної реєстрації працівників на робочих місцях у накопичувальні пенсійні схеми, які надаються роботодавцями або спеціальними пенсійними провайдерами. Процес реєстрації відбувається без згоди працівника, але з можливістю відмови від участі. Роботодавці та працівники зобов'язані робити мінімальні внески на пенсійні рахунки, які станом на 2019 рік складали 3% від заробітної плати від роботодавця та 5% від працівника [19].

У Канаді також діє система пенсійних планів, які характеризуються певними особливостями. Пенсія по старості (Old Age Security Pension – OAS) – це щомісячна федеральна пенсія. Вона виплачується тим людям, яким:

- виповнилося 65 років;
- прожили в Канаді не менше 10 років після 18-річного віку;
- мають легальний статус в Канаді (громадянин, постійний резидент, особа, яка отримала статус біженця).

Максимальний розмір пенсії по старості (OAS, 2019) становив \$601.45 в місяць (\$7,217/рік). Ця пенсія індексується кожні три місяці залежно від інфляції. Якщо ваш дохід перевищує певний рівень, то з вас стягується податок на пенсію по старості (OAS Recovery Tax), який може досягати 100% пенсії. У 2019 році цей податок починався з доходу \$77,580/рік і досягав 100% при доході \$125,696/рік. Це означає, що якщо ваш дохід перевищує останню суму, то ви не отримуете пенсії по старості взагалі.

До пенсії по старості можна також отримати гарантовану добавку (Guaranteed Income Supplement – GIS), яка призначена для людей з низьким доходом. Максимальний розмір добавки (GIS, 2019) становив \$898.32 в місяць (\$10,779/рік) для одиноких пенсіонерів; та \$540.77 в місяць (\$6,489/рік) для пенсіонерів, які мають подружжя або партнера. Добавка залежить від доходу пенсіонера і його сімейного стану. Якщо ваш дохід перевищує певний рівень, то добавка зменшується або скасовується.

Крім того, в Канаді існують різні провінційні та територіальні пенсійні програми, які доповнюють федеральні пенсії. Наприклад, в Британській Колумбії є добавка для мешканців Британської Колумбії (BC Senior's Supplement), яка виплачується тим пенсіонерам, які отримують максимальну гарантовану добавку до пенсії по старості [19].

Система пенсійного забезпечення в Австралії складається із трьох компонентів:

а) пенсія за віком - державна пенсія, яка фінансується за рахунок загальних доходів від оподаткування. Розмір державної пенсії коригується два рази на рік і збільшується відповідно до індексу споживчих цін та індексу життя пенсіонерів (Pensioner and Beneficiary Living Cost Index). Виплачується з 65 років, але пенсійний вік з 2017 року збільшується на 6 місяців кожні два роки, тому у 2023 році становитиме 67 років;

б) трудова пенсія - корпоративна (обов'язкова), яка почала діяти з 1992 року. Це пріоритетна складова австралійської пенсійної системи, яка полягає у здійсненні роботодавцем обов'язкового внеску у пенсійний фонд найманого співробітника з метою здійснення приватного пенсійного плану. Розмір обов'язкової ставки внесків складав у 2021 році 9,5% від середнього доходу працівника, а в 2025 році планується зростання ставки до 12%. Мінімальний вік для отримання пенсії складав 55 років та поступово збільшується в залежності від року народження. Громадяни можуть отримати накопичену суму одноразово або частинами;

в) особиста пенсія - добровільна, у вигляді пенсійних накопичувальних рахунків, які пропонуються страховими або депозитними установами [13; 19].

Як доводить вивчення міжнародного досвіду розвитку ринку пенсійного забезпечення, пенсійні системи економічно розвинених країн побудовані за принципом складності і багаторівневості, вони залежить від низки факторів, таких як соціальний статус, дохід, тривалість проживання та праці в певній країні, віку громадянина, сімейного стану тощо (Додаток П).

Отже, недержавне пенсійне забезпечення є важливим елементом пенсійної

системи, який дозволяє людям отримувати додатковий дохід на старість та підвищувати рівень життя. В більшості економічно розвинених країнах недержавному пенсійному забезпеченню відводиться значна роль у формуванні пенсійних накопичень та виплат. Однак існують різні моделі та показники недержавного пенсійного забезпечення, які залежать від законодавства, ринкових умов, соціальних вподобань та інших чинників.

Одним з основних показників недержавного пенсійного забезпечення є пенсійні активи, тобто сума коштів, які накопичені у недержавних пенсійних фондах, страхових компаніях, банках та інших фінансових установах з метою забезпечення пенсійних виплат. Пенсійні активи відображають розмір та потенціал недержавного пенсійного забезпечення в країні. Зазвичай пенсійні активи порівнюються з валовим внутрішнім продуктом (ВВП) країни, щоб оцінити їх вагу та значення в економіці.

Відповідно даних Організації економічного співробітництва та розвитку, середній рівень пенсійних активів відносно ВВП у 37 країнах-членах ОЕСР становив 63,4% у 2019 році. Однак цей показник мав суттєві коливання між країнами. Найвищий рівень пенсійних активів відносно ВВП спостерігався у Нідерландах (194,7%), Ісландії (176,3%), Швейцарії (148,2%), Австралії (146,1%), США (138,4%). Найнижчий рівень пенсійних активів відносно ВВП мав місце у Греції (1,6%), Латвії (3,4%), Польщі (4,2%), Литві (4,4%), Словаччині (4,6%) [19].

Середня частка пенсійних активів відносно ВВП в країнах-членах ОЕСР зросла з 136,8% у 2019 році до 144,4% у 2020 році, але знизилась до 139,6% у 2021 році та до 137,2% у 2022 році. У 2023 році спостерігається незначне підвищення до 138,1% [13].

За даними Нацкомфінпослуг, середня частка пенсійних активів відносно ВВП в Україні зросла з 0,6% у 2019 році до 0,7% у 2020 році, але знизилась до 0,6% у 2021 році та до 0,5% у 2022 році. За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів в Україні становила 4,3 млрд грн станом на 31.03.2023, що складає лише

0,3% ВВП України. Це свідчить про низький рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні у порівнянні з економічно розвиненими країнами [15].

Отже, Україна має один з найнижчих рівнів пенсійних активів відносно ВВП у світі, що свідчить про слабку роль недержавного пенсійного забезпечення в економіці та соціальній сфері. Це може бути пов'язано з низьким рівнем довіри населення до недержавних пенсійних фондів, відсутністю ефективних механізмів стимулювання пенсійних внесків, недостатнім регулюванням та наглядом за діяльністю недержавних пенсійних фондів, низькою фінансовою грамотністю населення та іншими факторами.

Іншим важливим показником недержавного пенсійного забезпечення є пенсійні внески, тобто сума коштів, які сплачуються учасниками недержавного пенсійного забезпечення до недержавних пенсійних фондів з метою формування пенсійних накопичень. Пенсійні внески відображають рівень зацікавленості та мотивації учасників недержавного пенсійного забезпечення в забезпеченні себе додатковим доходом на старість. Зазвичай пенсійні внески порівнюються з валовою заробітною платою (ВЗП) країни, щоб оцінити їх вагу та значення в доходах населення.

Відповідно даних ОЕСР, середній рівень пенсійних внесків відносно ВЗП у 37 країнах-членах ОЕСР становив 9,4% у 2018 році. Однак цей показник також суттєво коливався від країни до країни. Найвищий рівень пенсійних внесків відносно ВЗП спостерігався у Данії (18,8%), Нідерландах (16,8%), Австралії (15,8%), Ісландії (15,5%) та Швейцарії (14,2%). Найнижчий рівень пенсійних внесків відносно ВЗП мав місце у Франції (1,9%), Греції (2,1%), Італії (2,4%), Польщі (2,5%) та Литві (2,7%) [13; 14].

В Україні за даними 2020 року загальна сума пенсійних внесків недержавних пенсійних фондів становила 1,1 млрд грн, що складає лише 0,2% ВЗП України. Отже, Україна має один з найнижчих рівнів пенсійних внесків відносно ВЗП у світі, що свідчить про слабку мотивацію та зацікавленість населення в недержавному пенсійному забезпеченні. Це може бути пов'язано з

низьким рівнем доходів населення, високим рівнем податків на пенсійні внески, відсутністю ефективних механізмів стимулювання пенсійних внесків, недостатнім регулюванням та наглядом за діяльністю недержавних пенсійних фондів, низькою фінансовою грамотністю населення та іншими чинниками.

Ще одним важливим показником недержавного пенсійного забезпечення є пенсійні виплати, тобто сума коштів, які отримують учасники недержавного пенсійного забезпечення від недержавних пенсійних фондів у вигляді пенсій або інших видів доходу на старість. Пенсійні виплати відображають рівень забезпечення та задоволення потреб учасників недержавного пенсійного забезпечення в період їхнього непрацездатного віку. Зазвичай пенсійні виплати порівнюються з середньою заробітною платою (СЗП) країни, щоб оцінити їх адекватність та достатність.

Як свідчать статистичні дані ОЕСР, середній рівень пенсійних виплат відносно СЗП у 37 країнах-членах ОЕСР становив 20,6% у 2018 році. Цей показник також відчутно змінювався в різних країнах. Найвищий рівень пенсійних виплат відносно СЗП спостерігався у Нідерландах (50,5%), Ісландії (46,8%), Швейцарії (40,9%), Данії (39,2%) та Австралії (38,3%). Найнижчий рівень пенсійних виплат відносно СЗП мав місце у Литві (4,9%), Латвії (5,1%), Польщі (5,4%), Італії (6,3%) та Греції (6,7%) [13; 19].

У 2020 році загальна сума пенсійних виплат недержавних пенсійних фондів в Україні становила 0,4 млрд грн, що складає лише 0,1% середньої заробітної плати громадян. Такий стан речей свідчить про низький рівень пенсійних виплат в Україні порівняно з економічно розвиненими країнами, що може бути пов'язано з низькою ефективністю та рентабельністю недержавних пенсійних фондів, високим рівнем інфляції та девальвації гривні, відсутністю гарантій та захисту прав учасників недержавного пенсійного забезпечення, недостатнім регулюванням та наглядом за діяльністю недержавних пенсійних фондів, низькою фінансовою грамотністю населення.

Тенденції змін основних показників пенсійного забезпечення в економічно розвинених країнах за 2022 рік представлено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Ключові показники пенсійного забезпечення в економічно розвинених країнах за 2022 рік

Країна	Пенсійні активи	Пенсійні внески	Пенсійні виплати
Нідерланди	214,8	12,6	7,6
Канада	160,1	6,3	4,2
Австралія	146,9	10,1	6,8
США	136,4	6,8	4,9
Великобританія	131,2	5,4	3,7
Швеція	96,9	9,6	6,5
Японія	57,8	2,7	1,9
Німеччина	22,5	5,1	3,4
Франція	9,9	3,2	2,1
Італія	9,8	2,1	1,4

Джерело: складено автором з використанням джерел [13; 19]

У підсумку можна зазначити, що пенсійні активи, пенсійні внески та пенсійні виплати характеризуються конкретними тенденціями змін в залежності від країни та її пенсійної системи. Загалом, країни з високим рівнем пенсійних активів мають також високі рівні пенсійних внесків та пенсійних виплат, що свідчить про розвиненість накопичувальної складової пенсійного забезпечення. Навпаки, країни з низьким рівнем пенсійних активів мають також низькі рівні пенсійних внесків та пенсійних виплат, що свідчить про переважання солідарної складової пенсійного забезпечення. Основними факторами, що впливають на динаміку пенсійних активів, є рівень доходності інвестицій, рівень внесків і виплат, а також демографічні зміни.

Враховуючи той факт, що система недержавного пенсійного забезпечення в Україні значно відстає від розвинутих країн за рівнем накопичень та покриття населення, постає нагальна необхідність реформування та стимулювання цього сектора з боку держави та суспільства із запозиченням позитивного досвіду економічно розвинених країн.

3.2. Роль держави в регулюванні та підтримці системи недержавного пенсійного забезпечення

Роль держави в регулюванні та підтримці системи недержавного пенсійного забезпечення може бути критичною для забезпечення ефективності та стійкості цієї системи. Нижче представлені ключові аспекти ролі держави в цьому контексті.

1. Створення інфраструктури та законодавчої бази.

Держава має визначити чіткі правила та стандарти для функціонування недержавного пенсійного забезпечення. Головний акцент має бути створений на відповідній законодавчій базі, яка регулює діяльність недержавних пенсійних фондів, страхових компаній та інших учасників ринку.

2. Нагляд та регулювання.

Здійснення ефективного нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів та страхових компаній для забезпечення їхньої діяльності відповідно до законодавчих вимог та стандартів. Здійснення регулярних аудитів та перевірок для переконання у фінансовій стійкості та дотриманні встановлених норм.

3. Фінансова підтримка.

Забезпечення стабільної економічної та фінансової ситуації в країні для гарантії сталості системи недержавного пенсійного забезпечення. Надання фінансової підтримки та податкових пільг для підтримки залучення громадян до недержавних пенсійних програм.

4. Фінансова грамотність та інформаційна підтримка.

Здійснення освітніх кампаній для громадян щодо переваг та ризиків недержавного пенсійного забезпечення. Надання об'єктивної та доступної інформації про ринок та інструменти недержавного пенсійного забезпечення.

5. Стимулювання конкуренції.

Створення умов для конкуренції між різними недержавними пенсійними фондами та страховими компаніями. Забезпечення того, щоб громадяни мали можливість обирати серед різних фондів та програм.

6. Захист прав користувачів.

Забезпечення захисту прав та інтересів учасників системи, включаючи право на інформацію, конфіденційність та своєчасні виплати пенсій.

7. Адаптація до змін.

Реагування на зміни в економічному та соціальному середовищі для адаптації системи недержавного пенсійного забезпечення.

Ключові аспекти ролі держави в контексті підтримки системи недержавного пенсійного забезпечення представлені на рис. 3.1.

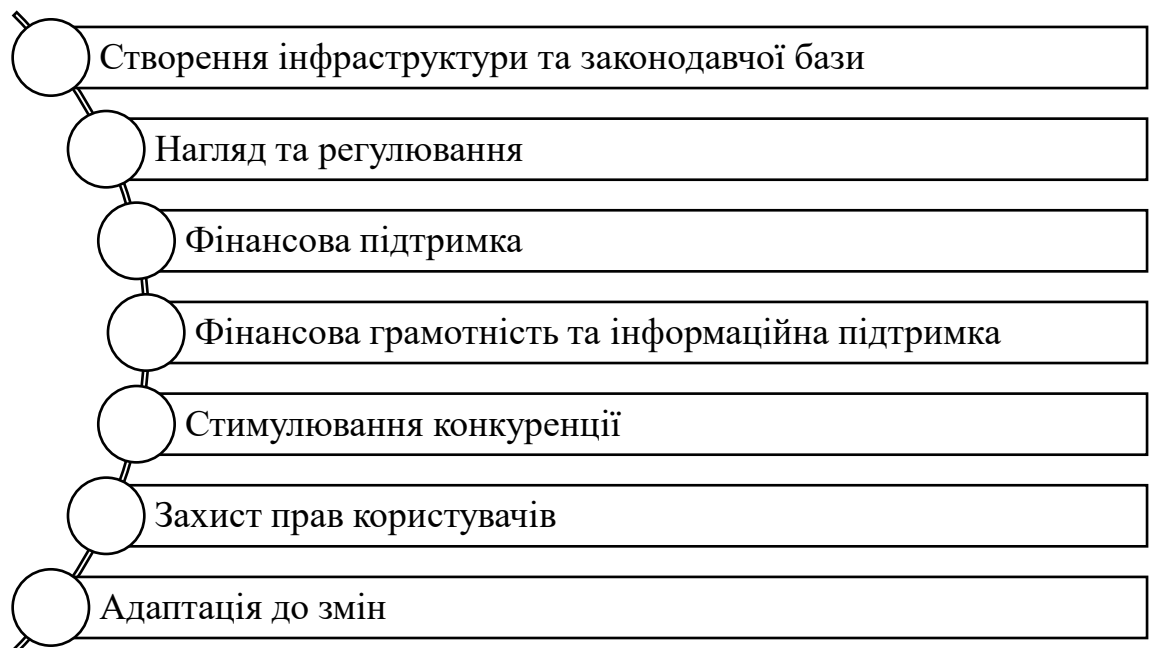

Рис. 3.1. Ключові аспекти державного регулювання підтримки системи недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: проілюстровано автором

Отже, державна роль має бути збалансованою, сприяючи розвитку недержавного пенсійного страхування, забезпечуючи водночас його ефективність, стабільність та захист прав учасників системи.

Механізм трансформації існуючої системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні в ефективну систему, яка буде включати найкращий досвід економічно розвинених країн, може бути описаний наступним чином:

Перший крок - це підвищення довіри населення до недержавних пенсійних фондів (НПФ) та стимулювання їх участі в системі. Це досягається за допомогою забезпечення прозорості та відкритості діяльності недержавних пенсійних фондів, покращення інформаційного розповсюдження про переваги та ризики недержавного пенсійного забезпечення, введення гарантій захисту прав та інтересів учасників недержавних пенсійних фондів, зниження адміністративних і фінансових бар'єрів для вступу та виходу з системи недержавного пенсійного страхування, забезпечення конкурентоспроможності та різноманітності пропозицій на ринку недержавних пенсійних фондів.

Другий крок - це підвищення ефективності та доходності інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів. Для цього необхідно розширити спектр дозволених інструментів для інвестування активів НПФ, зокрема, забезпечити можливість інвестування в іноземну валюту, цінні папери, нерухомість, альтернативні активи, тощо. Також необхідно встановити обмеження на концентрацію інвестицій в один вид активів, одного емітента, одну галузь, одну країну з метою зниження ризиків та забезпечення диверсифікації інвестиційного портфеля. Важливим кроком стане забезпечення незалежного та кваліфікованого контролю за дотриманням правил інвестування та запозичення досвіду і найкращих практик управління активами.

Третій крок - це підвищення соціальної відповідальності та включеності недержавних пенсійних фондів в реалізацію національних цілей та стратегій. Для цього необхідно сприяти розвитку соціально орієнтованих НПФ, які б враховували інтереси окремих категорій населення, таких як жінки, молодь, люди з інвалідністю, тощо. Також необхідно залучати НПФ до фінансування проєктів, які сприяють сталому розвитку, екологічній безпеці, інноваційності та енергоефективності. Важливу роль зіграє впровадження системи стимулювання недержавних пенсійних фондів до участі в діалозі з державою, профспілками, роботодавцями з метою розробки спільної стратегії реформування пенсійної системи.

Трансформація існуючої системи недержавного пенсійного забезпечення в

Україні в ефективну модель може бути складною, але здійснення цього процесу забезпечить сталість та стійкість пенсійної системи. Ключові етапи та заходи для вдосконалення системи недержавного пенсійного страхування, які розроблені на підставі дослідження та запозичення найкращого досвіду економічно розвинених країн описані нижче.

Етап 1. Аналіз та оцінка.

Проведення всебічного аналізу існуючої системи недержавного пенсійного забезпечення, ідентифікація сильних та слабких сторін, а також визначення можливостей для вдосконалення.

Етап 2. Вивчення міжнародного досвіду.

Оцінка найкращих практик та досвіду країн з розвинутими економіками щодо недержавного пенсійного страхування.

Етап 3. Розробка законодавства та норм.

Перегляд і адаптація законодавства для створення чітких та сучасних норм і стандартів регулювання недержавного пенсійного страхування.

Етап 4. Створення конкурентного ринку.

Забезпечення конкуренції між недержавними пенсійними фондами для стимулювання інновацій, покращення обслуговування та оптимізації витрат.

Етап 5. Фінансова стійкість.

Встановлення ефективних механізмів фінансового контролю та нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів для забезпечення їхньої стійкості та надійності.

Етап 6. Залучення технологій.

Впровадження сучасних технологій для поліпшення адміністративних процесів, управління активами та надання електронних сервісів для учасників системи.

Етап 7. Сприяння активній участі громадян.

Здійснення інформаційних кампаній та освітніх заходів для збільшення свідомості громадян про переваги та ризики недержавного пенсійного забезпечення.

Етап 8. Фінансові стимули.

Надання фінансових стимулів, таких як податкові пільги, для того, щоб залучити більше громадян до участі у недержавних пенсійних програмах.

Етап 9. Захист прав учасників.

Зміцнення правового захисту учасників системи, включаючи забезпечення конфіденційності даних та надання гарантій щодо своєчасних виплат пенсій.

Етап 10. Моніторинг та оцінка.

Встановлення системи моніторингу та оцінки ефективності реформ, з можливістю вчасного впровадження коректив та покращень.

У підсумку, такий комплексний підхід дозволить трансформувати систему недержавного пенсійного страхування в Україні, забезпечивши її ефективність, стабільність та відповідність сучасним вимогам.

Зміст етапів та напрямків вдосконалення системи недержавного пенсійного страхування в Україні проілюстрований на рис. 3.2.

Отже, враховуючи досвід економічно розвинених країн стосовно розбудови національних пенсійних систем можна зробити висновок, що недержавні пенсійні фонди мають статус важливих соціальних інститутів, оскільки недержавні пенсійні фонди забезпечують поліпшення фінансового становища громадян пенсійного віку.

Дослідження зарубіжного досвіду доводить, що система недержавного пенсійного забезпечення характеризується високим рівнем довіри серед населення.

Впровадження недержавного пенсійного страхування має різні соціальні наслідки, які можна спрогнозувати з урахуванням конкретних умов та регуляторів.

Серед соціальних наслідків найбільш корисними є наступні:

– підвищення фінансової свідомості: з впровадженням недержавного пенсійного страхування може збільшитися рівень фінансової свідомості серед населення, оскільки люди будуть змушені активніше вивчати та розуміти питання пов'язані із своїм майбутнім забезпеченням;

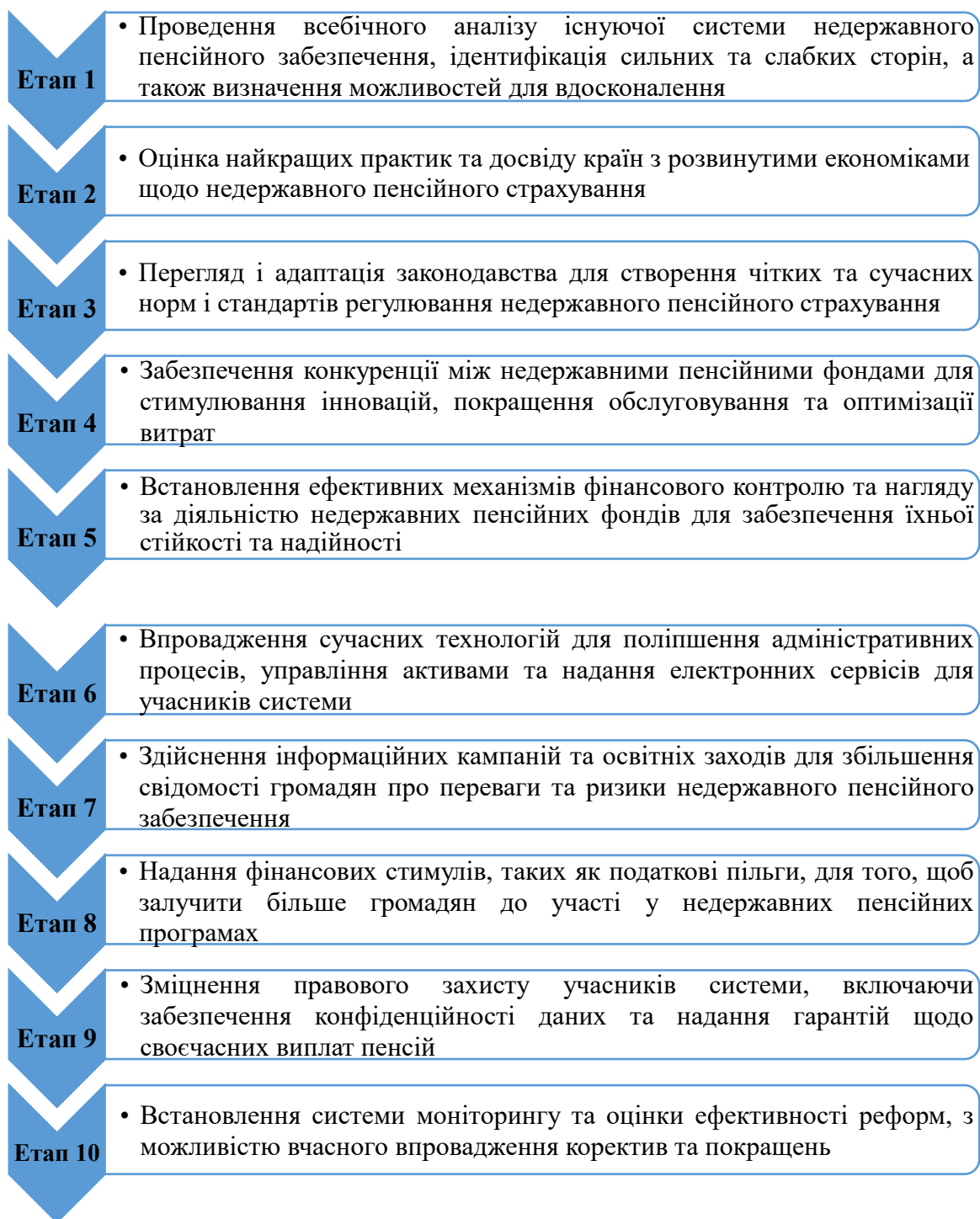

Рис. 3.2. Ключові аспекти державного регулювання підтримки системи недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: проілюстровано автором

– збільшення відповідальності за власні фінанси: індивідуальне внесення внесків у недержавні пенсійні фонди може сприяти відчуттю відповідальності за

власне фінансове майбутнє, що веде до більш обачного фінансового планування;

– диференціація пенсійних виплат: недержавне пенсійне страхування може забезпечити можливість отримання диференційованих пенсійних виплат, залежно від внесків та інвестиційних доходів, що може стати фактором соціальної різноманітності;

– залежність від ринкових умов: сприяння пенсійному страхуванню може призвести до залежності розміру пенсій від ринкових умов та успішності інвестицій, що може бути чутливим фактором для економічних коливань;

– розгортання системи підтримки: з необхідністю самостійного формування пенсійних заощаджень, виникає попит на консультаційні та освітні послуги, що може призвести до зростання сфери фінансового консалтингу;

– ризик зменшення соціальної захищеності: однак, при впровадженні недержавного пенсійного страхування, існує ризик, що деякі особи можуть не забезпечити достатніх пенсійних заощаджень, що може призвести до зменшення соціальної захищеності в певних груп населення;

– стимулювання інвестицій та ринкового розвитку: залучення інвестицій від населення в недержавні пенсійні фонди може сприяти розвитку фінансового ринку та створенню додаткових джерел капіталу для інвестицій.

Прогнозування соціальних наслідків впровадження недержавного пенсійного страхування важливе для розуміння можливих викликів та переваг, пов'язаних із цією системою.

У підсумку варто підкреслити, що відповідно результатам дослідження системи недержавного пенсійного страхування в Україні, пріоритетними напрямками удосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення доцільно визначити:

1) проведення інформаційної політики щодо недержавного пенсійного страхування у контексті впровадження державних програм;

2) удосконалення механізму регулювання та координації діяльності суб'єктів інфраструктури недержавного пенсійного страхування у контексті використання технологій ризик-менеджменту у процесі нагляду за діяльністю

недержавних пенсійних фондів;

3) розробка стратегії розвитку недержавних пенсійних фондів, як впливових інвесторів на ринку фінансових послуг в Україні;

4) орієнтація на зарубіжне законодавство країн європейського союзу з питань функціонування недержавних пенсійних фондів та вдосконалення системи контролю за діяльністю НПФ відповідно із нормами Міжнародної організації органів нагляду за пенсійними фондами;

5) вдосконалення законодавства у контексті прозорості і доступності до інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів з метою захисту прав вкладників-споживачів послуг;

6) побудова системи гарантій збереження та накопичення пенсійних резервів;

7) проведення системного послаблення законодавчих обмежень щодо секторів інвестування коштів недержавних пенсійних фондів;

8) удосконалення системи пільгового оподаткування роботодавців і впровадження механізму відшкодування оплачених податків громадянам у вигляді податкового кредитування за умов участі в недержавному пенсійному страхуванні;

9) побудова системи корпоративних пенсійних фондів з метою надання можливостей дострокової та збільшеної пенсії.

ВИСНОВКИ

Реформування системи пенсійного забезпечення в Україні, зміщення акцентів із солідарної системи на трирівневу, відбулося під впливом демографічної кризи, яка проявилася у вигляді дисбалансу між кількістю працюючих та людей пенсійного віку. Результатом таких негативних тенденцій став дефіцит пенсійного фонду, величезне бюджетне навантаження та вкрай низький розмір пенсійних виплат. Недержавна пенсійна система покликана розв'язати сучасні проблеми та надати можливість диверсифікації пенсійних активів через механізм недержавного пенсійного страхування.

В результаті проведеного дослідження стану та тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні зроблені наступні висновки:

1. Недержавне пенсійне страхування – це система соціального захисту, яка базується на ідеї формування індивідуальних фінансових резервів для гарантії пенсійного забезпечення особи в майбутньому. У цьому випадку, громадяни або підприємства здійснюють внески до пенсійних фондів або страхових компаній, а потім отримують виплати відповідно до умов договору чи умов програми пенсійного страхування.

Реформування пенсійної системи в Україні розпочалось з 1 січня 2004 року, коли набрав чинності Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Цей законодавчий документ затвердив структуру системи пенсійного забезпечення, яка в Україні складається із трьох рівнів, а саме: солідарної системи, яка передбачає загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; та третій рівень - недержавне пенсійне забезпечення, створений для добровільного пенсійного страхування.

2. Нормативно-правове регулювання системи недержавного пенсійного страхування в Україні базується на комплексі законодавчих актів та регулятивних документів, які визначають права, обов'язки та умови

функціонування учасників цієї системи. Законодавство про недержавне пенсійне забезпечення ґрунтується на Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення», законодавстві про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, законах України «Про страхування», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», а також інших нормативно-правових актах.

3. Ключовими якісними показниками, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення, є: пенсійні виплати, сплачені пенсійні внески та пенсійні активи. Результати аналізу тенденцій функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні демонструють позитивну динаміку зростання кількості пенсійних контрактів та збільшення чисельності вкладників фізичних осіб обумовлена тим, що населення з кожним роком покращує свою фінансову грамотність і все краще розуміє можливості, які надає недержавне пенсійне страхування. Громадяни розуміють, що в умовах форс-мажору і дефіциту пенсійного фонду держава неспроможна забезпечити достатніми пенсійними ресурсами. Отже, населення використовує альтернативні довгострокові варіанти формування додаткових пенсійних заощаджень за рахунок власних внесків та інвестиційних прибутків.

Головними суб'єктами системи недержавного пенсійного страхування є недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, незалежні страхові агенти та брокери. Відповідно до законодавства недержавний пенсійний фонд має статус суб'єкта другого рівня системи пенсійного забезпечення, що створений для надання послуг у накопичувальній системі пенсійного страхування.

Головним принципом формування портфелю недержавних пенсійних фондів є вибір інвестиційних інструментів з мінімальним ступенем ризику. З цих позицій обираються об'єкти інвестування, які спроможні забезпечити захист збережень громадян від інфляційних процесів та з гарантією прогнозованого

прибутку. Отже, у 2023 році пріоритетними напрямками для інвестицій активів недержавних пенсійних фондів стали: державні цінні папери; грошові кошти, розміщені на депозитних банківських рахунках; облігації підприємств; об'єкти нерухомості та дебіторська заборгованість.

4. Страхові компанії та незалежні страхові агенти і брокери грають важливу роль у системі недержавного пенсійного страхування, сприяючи розвитку та забезпеченню стабільності цієї сфери. Відповідно до статистичної інформації, станом на 01.01.2024 року всього в Україні зареєстровано біля 30 компаній – страхових посередників у сфері страхування життя і недержавного пенсійного накопичення. Активно і стабільно функціонують на ринку страхування лише 20 компаній – страхових брокерів, серед яких лідерські позиції міцно тримає ТОВ «Старлайф №1».

«Старлайф» - страховий брокер №1 в Україні, компанія-посередник у сфері накопичувального страхування життя, створення пенсійного капіталу і забезпечення страхового захисту. Персонал компанії використовує метод індивідуального консультування, що дозволяє фінансовим консультантам і брокерам підібрати і запропонувати кожному клієнту найбільш прийнятні умови страхових програм для вирішення питань, пов'язаних із страховими гарантіями та фінансовою незалежністю. Основними партнерами ТОВ «Старлайф №1» сьогодні є страхові компанії ПрАТ «Metlife», TAS life, UNIQA life, KD life, СК «Княжа Лайф Вієнна Іншуранс Груп». Це провідні компанії на ринку страхування, які діють в правовому полі у відповідності із ліцензованими умовами. Завдяки співпраці з найкращими представниками страхових компаній ТОВ «Старлайф №1» протягом десяти років зберігає перші позиції в рейтингах страхових брокерів України.

Пріоритетними показниками, які характеризують надійність компаній на ринку страхування життя є показник дохідності та платоспроможності у вигляді розмірів виплат за певними страховими випадками. Про стабільний фінансовий розвиток компанії свідчить динаміка основних результативних показників діяльності таких як: дохід від реалізації послуг, чистий прибуток, активи

компанії, фінансові зобов'язання, чисельність співробітників, рентабельність продажів. За підсумками діяльності у 2023 році частка ТОВ «Старлайф №1» на ринку страхування життя України неспинно росте і за вказаний період склала 58% , що на 4% більше ніж за 2022 рік.

5. Механізм трансформації існуючої системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні в ефективну систему, яка буде включати найкращий досвід економічно розвинених країн, може бути описаний наступним чином:

Перший крок - це підвищення довіри населення до недержавних пенсійних фондів (НПФ) та стимулювання їх участі в системі. Це досягається за допомогою забезпечення прозорості та відкритості діяльності недержавних пенсійних фондів, покращення інформаційного розповсюдження про переваги та ризики недержавного пенсійного забезпечення, введення гарантій захисту прав та інтересів учасників недержавних пенсійних фондів, зниження адміністративних і фінансових бар'єрів для вступу та виходу з системи недержавного пенсійного страхування, забезпечення конкурентоспроможності та різноманітності пропозицій на ринку недержавних пенсійних фондів.

Другий крок - це підвищення ефективності та дохідності інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів. Для цього необхідно розширити спектр дозволених інструментів для інвестування активів НПФ, зокрема, забезпечити можливість інвестування в іноземну валюту, цінні папери, нерухомість, альтернативні активи, тощо. Важливим кроком стане забезпечення незалежного та кваліфікованого контролю за дотриманням правил інвестування та запозичення досвіду і найкращих практик управління активами.

Третій крок - це підвищення соціальної відповідальності та включеності недержавних пенсійних фондів в реалізацію національних цілей та стратегій. Для цього необхідно сприяти розвитку соціально орієнтованих НПФ, які б враховували інтереси окремих категорій населення, таких як жінки, молодь, люди з інвалідністю, тощо. Також необхідно залучати НПФ до фінансування проєктів, які сприяють сталому розвитку, екологічній безпеці, інноваційності та енергоефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабушкін А. І., Светлова Г. Р. Формування соціально-економічного інституту недержавного пенсійного забезпечення населення України. Вісник інженерної академії України. 2008. № 3-4. С. 291-295.
2. Брус С. І. Недержавні пенсійні фонди як інституційні інвестори: тенденції та проблеми розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 2. С. 62-75.
3. Владика Ю. П. Напрями розвитку недержавного пенсійного забезпечення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 19. С. 382-386.
4. Директива 2003/41/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 3 червня 2003 р. про діяльність установ трудового пенсійного забезпечення та нагляд над ними. *Офіційний вісник ЄС*, L 235/10. 23.09.2003. С. 10–21. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0041&from=LV>
5. Закон України Про пенсійне забезпечення. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_pensijne_zabezpechennya.htm
6. Закон України Про недержавне пенсійне забезпечення. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_nederzhavne_pensijne_zabezpechennya.htm
7. Закон України Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_zagal_noobov_yazkove_derzhavne_pensijne_strahuvannya.htm
8. Закон України Про страхування. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_strahuvannya.htm
9. Закон України Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400/97-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Мамчур В.А. Недержавне пенсійне забезпечення як складова інституціональної системи соціальних гарантій населення. *Економіка. Фінанси*.

Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 5. С. 51-68.

12. [Недержавне пенсійне забезпечення в Україні оцінка та рекомендації](https://knpf.bank.gov.ua/dl/nederzhavne_pensiine_zabezpechennia_v_ukraini_o_tsinka_ta_rekomendatsii_Text.pdf)
URL:https://knpf.bank.gov.ua/dl/nederzhavne_pensiine_zabezpechennia_v_ukraini_o_tsinka_ta_rekomendatsii_Text.pdf

13. ОЕСР та Україна. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/countries/Global-Relations-Brief-Ukraine-UKR.pdf>

14. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://portal.pfu.gov.ua/>

15. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>

16. Павловська Л. Д., Мрачковська Н. К. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні. *Ефективна економіка.* 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7351>

17. Пенсійна система : *підручник.* Грушко В. І., Скулиш Ю. І, Лаптев С. М. та ін. 4-те вид., допов. і перероб. Київ, 2019. 512 с.

18. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації : *колективна монографія.* За ред. Е. М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2010. 270 с.

19. Пенсійна система та практики її реформування у провідних країнах світу. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29173.pdf>

20. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/npf_2_kv-2023.pdf

21. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2022 року URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-npf-ukrainy-stanom-na-31.12.2022.pdf>

22. Поліщук Є. Альтернативні підходи до управління активами небанківських фінансових установ та можливості їх використання в Україні. *Ринок цінних паперів України.* 2015. № 11-12. С. 77-81.

23. Приймак І., Вишивана Б. Недержавне пенсійне забезпечення в системі

соціального захисту населення. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 121-138.

24. Приймак І. І., Мацькова В. В. Роль недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних заощаджень громадян України. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 55-2. С. 80-86.

25. Приказюк Н. В. Діяльність страхових брокерів в Україні та її регулювання. *Ефективна економіка*. 2013. №2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1780>

26. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України № 2017-III від 05.10.2000 р. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_derzhavni_sotsial_ni_standarti_ta_derzhavni_sotsial_ni_garantiyi.htm

27. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9 липня 2003 року № 1057 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>

28. Система недержавного пенсійного забезпечення URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40557

29. Сокоринський Ю. В. Особливості та зміст недержавного пенсійного забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2018. № 36. Т. 2. С. 72-76.

30. Страхові брокери України. URL: <https://www.ukrstrahovanie.com.ua/brokers>

31. Ткаченко Н. Вектори розвитку інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1 (17). С. 200-206.

32. Україна через 15 років не зможе платити пенсії – Шмигаль. URL: <https://buhgalter.com.ua/news/pensiyi/ukrayina-cherez-15-rokiv-ne-zmozhe-platiti-pensiyi-shmigal>

33. Федина В. В. Управління активами недержавних пенсійних фондів: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Економіка та держава. Економічна наука*. 2019. № 5. С. 118-123.

34. Шимко Я. Р. Роль державного регулювання розвитку недержавних

пенсійних фондів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2019. № 12 (40). С. 151-156.

35. European Insurance – Key Facts. September 2019. URL: <https://www.insuranceeurope.eu/sites/default/files/attachments/European%20insurance%20—%20Key%20facts.pdf>

36. Metlife. URL: <https://www.metlife.ua/about-us/agencies-and-independent-brokers/ib/>

37. Starlife. URL: <https://starlife1.com/>

38. Statista. The Statistics Portal. URL: <https://www.statista.com/statistics/261909/leading-global-insurance-brokers-by-revenue-as-of-2012/>